

5059190 ✓

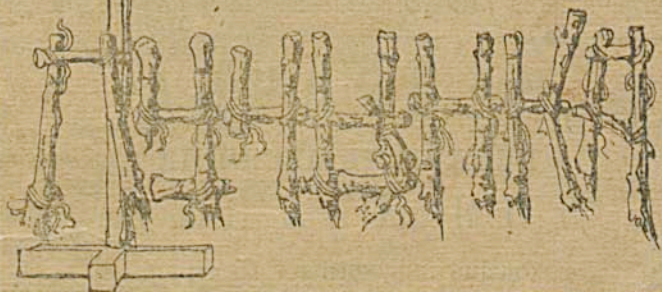
~~5918907~~

Кн I

Б $\frac{094}{182}$



ПЕРШАЯ КНИЖКА.



„ЛУЧЫНКА“

Літэратурна-навуковы месячнік

Беларускай Моладзі.

Выходзіць што месяц кніжкамі ад 32—48 старніц у кожнай.
Падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—2 руб.; на 6 м.—
1 р.; на 3 м.— 50 к. Цэна асобнай кніжкі—15 кап.; с перасылкай—17 к.

Падпіска прымаецца с кожнаго месяца.

Можна падпісацца і аткрыткай, просячы, каб падпісную цану налажылі на першы высланы нумар.

Цэна абвестак за строчку пэтіту ў поўкалонны: перад тэкстам—40 кап.; пасля тэксту—20 к. За разсылку рэклам пры месячніку вагой да 2 лотаў—7 рубл. ад тысячы.

Адрэс Рэдакціі: Мінск Александрoўская вул. № 25.

Рэдактар—Выдавец А. Уласоў.

Чытачом „Лучынкi“ высылаем пры гэтай кніжцэ для азнаямленьня розныя кніжкі сельск.-гаспадар. месячніка „Саха“.

Другая кніжка „ЛУЧЫНКИ“ выйдзе ў палове Лютаго.

„ИСКРАЧКА“

БЕЛАРУСКИ МЕСЯЧНИК

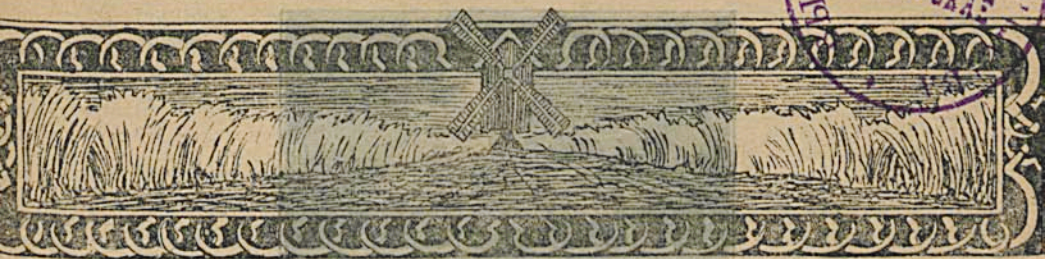
ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ.

выходзіць кніжкамі ад 16 старніц.

Падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—60 кап.; на на 6 м.—30 к. Цэна асобнай кніжкі 3 кап.; с перасылкай—5 кап.

Адрэс Рэдакціі: Мінск, Александрoўская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.



„Лучынка“.

З „Лучынкай“ паволі ў зімовую ночку
 С хаты да хаты пойдзем шукаць,
 Ма быць, забыты людзьмі у куточку,
 Хлопец—сіротка дзе хочэ чытаць.

Можэ, дзяўчына, спраўшы кудзельку,
 Будзе ў запечку маркотна сядзець,
 Або ў зімову нудну нядзельку
 Праз выбіту шыбу на поле глядзець.

Падойдем да іх мы з „Лучынкай“, пасьвецім,
 Аб роднай старонцэ сцікавімо іх,
 Можэ з „Лучынкі“ іскры разнецім
 У думках і ў сэрцах сіл маладых.

І, мо, з „Лучынкі“ іскры гарачы
 Асьвецяць цёмны хлопцаў куток,
 І распраменяць вочы дзяўчаці,
 Ахвотней сядзе прасьці лянок.

Паволі, ціха, у роўнай меры.
 Будзем з „Лучынкай“ наперад сьпешаць—
 З вёскі у вёску праз кожны дзьверы,
 Клікаць, каб моладзь сьвятло вышла ўзяць.

Моладзь, вы сіла у кожнае хаці,—
 Вы сонейка, радасьць для бацькі, для маці.
 Вучыцеь, старайцеь, багацьцеь у сілы.
 Бо ждзэ вас з надзеяй край наш радзімы.



Бел. архив
1994 г.



Сыночку.

Вучыся, сыночку, вучыцца патрэба,
Вучыся, міленькі, хай, розум ня сьпіць,
Хай сэрца і воля акрэпнуць у сілы,
Каб мог ты па сьвеці сьмяленька хадзіць.

Вучыся, сыночак, бо доля—не маці,
Шукаць яе трэба, сама ня прыдзе.
І той толькі можэ долю спагнаці,
Каму усё ясна, ня цёмна нідзе.

Вучыся, міленькі, бо сьвет наш—не бацька:
Шырокі, разлогі, як ветру разгон;
Знайсьці там дарогу той толькі патрапе,
Хто думаў, вучыўся, шука многа дзён.

Вучыся, сыночку, лёс будзе с табою,
Людзі ўшануюць, палюбіць ця сьвет.
Вучыся, каб зерне мог кідаць на скібу.
А будзеш жыць вечна, ня згіне твой сьлед.

Вучыся, дзіцятка, вучыцца патрэба.
Шукай сонка, праўды, хай розум ня сьпіць.
Бо, што ты пазнаеш, ў вадзе не з'тоне,
Віхор не развее, ў агні не згарыць.

Бацька.

Сьяляды старыны.

З высокай гары, як красачка з зеляніны, павяжна глядзіць на ваколіцу старынны змак, абведзены высокімі пасівеўшымі сьценамі.

Калісь—у даўныя часы, як ля гэтых сьцен гарцавалі ворагі, жадаючы лёгкай пажывы і крыві, з байніц грымелі гарматы, шлючы шалёныя кулі ў непрыяцельскі стан.

Цяпер блізка веку тут ціха і спакойна; замак вясёла пазірае ў неба, мяняючы час ад часу свой выгляд пад рукамі чэлавека.

Не гудзяць і не кратуюць старыны кулі, ня гінуць ад іх бяз ліку людзі; жыцьцё плыве, як вада ідзе.....

Высокі акамянелы вал, заросшы высамленай ад сонца травой і мейсамі вышчэрблены мінамі непрыяцеля, як даўней, так і цяпер горда трымае на сваіх магутных плячох старыну. З высокіх байніц, быццам лютыя зьверы, нема глядзяць у туманную даль гарлачы загрышпанелых гармат, адкуль з адважных рук выляталі с шалёнай сілай кулі, нішчачы усё, што спатыкалася на дарозе.

З высокай вежы зіе і пераліваецца ўсельякімі калёрамі на сонцы крыжык, а там званы, што калісь сваім працяжным рэхам зывалі ў невялічкую каплічку людзей.

Маліліся тут шчыра, з вялікай верай, пад гром гармат, маліліся і ў часе спакою.

Адсюль ішлі на валы, а адтуль ужо каго куды пакіраваў лёс....

Прайшлі вякі, а пра гэта арлінае гняздо і тых ваякаў, што змагаліся тут да апошняго уздоху, баронючы свё право—не забылі.

Вялікіе абшарныя пакоі са старасьвецкімі мэблямі і партрэтамі знатных ваякаў сьведчаць памяtnікам старыны. Глянюўшы на малюнкi партрэтаў, вочы не зразу адарвеш, жадаецца угле-

дзіцца, узгадаць іх жыццё, добрыя і благія справы, і час сьмерці, каторая, ні зв'яжучы ні на багацьце ні на славу, рабіла сваё.

Перад вачыма ў пекнай аправе, як жывы, малюнак вядомага гэтмана, каторы калісь то, дбаючы толькі аб дачэснай карысьці, аддаўся у рукі ворагу і упоруч з ім праліваў братнюю кроў...

Побач з гэтым партрэтам вісіць малюнак адважнага рыцара, каторы, накрыв трымаючы у руках знамя і меч, клянецца перад народам, што будзе змагацца з ворагам да апошняй каплі крыві. А далей партрэт яшчэ маладога, але ужо досыць вядомага і шчырага ваякі, што вядзе войска супраць ворага і, здаецца, у вача яго гарыць іскра, каторая распіляе адвагу і як промень асьветляе надзею у змагаючыхся за свае правы і дарагую бацькаўшчыну.

Між малюнкаў скрось на сьценах вісяць іх жалезныя латы мечы, каторыя мелі пры сабе тые бязсмертныя багагыры.

Нічога не загінуло, усё іхняе тут, і з вялікай пашанай сьцеражэцца маладым пакаленьнем. Адвага і сьмеласьць іх відаць ня толькі на партрэтах, а з большай праўдзівасьцю усе іх паступкі апісаны у гісторыі, гдзе на векі адбіліся, як у крыштапнай вадзе.

Вечка дамавіны прыкрыла толькі іх цела. Малюнкi-ж партрэтаў адбілі вырысы твароў, а гісторыя, як люстра, праўдзіва паказала, хто чаго варт.

Там відаць, хто да чаго быў здацен, хто змагаўся з ворагам за родну краіну, а хто прадаваў за золата і дiамэнтi роднаго брата і родную старонку.

Галубок.

Нашэ гуменцэ.

Я люблю сваё гуменцэ,
Крытае саломай,
З гэтай стрэшкай пасівелай,
Так даўно знаёмай;
З гэтай сошкай, дзе гняздзечка
Ластавачка лепіць.
Добра там ёй—дождж ніколі
Дзетак не зачэпіць;
Дзе пад шчытам павуцінку
Ветрык пахінае,
Дзе саломка каласочкам
Лёганька гайдае.
Добра мне тут, мне тут міла,
Родна ўсё і блізка

Тут хлябок мой, мая хата
І мая калыска!
Ляжэш ў сьвята, адпачынеш
Тут, на мяккім сені.
Узыдзе сонцэ і разсыпле
Золатам праменьні.
Па ўсяму гумне скрозь шчылін,
Праз страху, спад шчыта
І асьвеціць ўсю збажынку,—
Ярыну і жыта.
Зашчабечэ над гняздзечкам
Ластаўка шчасьліва;
За гуменцам ціха шэпчэ
Непажата ніва;
Быццам, клічэ яна жнеек,
Або просіць косак...
Усё мне кажэ тут пра жыцьце
Родных сёл і вёсак.

Якуб Колас.

Бацькава уцеха.

„Мой сынок, ты ўжо вярнуўся! Ледзь цябе прыждала!“
Маці з радасьцю вялікай сына так спаткала.
А той толькі ўскокнуў ў хату весела і гучна.
Пад услон закінуў шапку, матнуў кніжкі зручна;
Тые с печы на пяколак, а адтуль ў карыта:
Во што значэ сын рад сьвяту—ўсім навукам квіта!
Бацька, матка, дзед, бабулька абступілі хлопца,
Як казаў, на рынку бабу з яйкамі ў каробцэ...
Той аб тым, другі другое, ўсіх сваё займае—
Дзед аб рост, бабулька знову аб яду пытае,
Маці вельмі аб здароўі распытацца хочэ,
Бацька—той, як здзіцянеўшы, галаву марочэ
Усё навукай ды пытаньнем; сыну аж ня міла—
Быццам, толькі у навуцэ і жыцьце і сіла!
Але што-ж, калі во бацьку гэта цьвекам села,
Як удот адно пытае,—к ліху так прысьпела.
Маці бачэ: сын стаміўся, барджэй млечка цягне,
Бо хлапца пячэ ўжо згага і у горле смягне;
Запрачае бацьку болей лезьці ў вочы сыну,—
„Годзе“, кажэ: „прыстаў зразу! дай спачнуць хвіліну“.
Прайшоў час... сынок пасьнедаў, як кот шымыгнуў ў дзьверы;
Глядзі, поуна жучо ўсюды—ў пуні, на асьверы;
Матылькоў, жучкоў на полі сітам падхапляе,

Па гарадах і па грэчэз сцэжыкі пракладае;
 У садзе віткі ўсе паскідаў; чэрці ў млын загналі;
 Па драбіне на дах злазіў, стуль у гай і далей.
 Праз парканы і пярэплаць, як кот, спрытна скачэ,
 Да гары нагамі зверне ўсе, што толькі убачэ.
 А на вуліцы у вёсцы камні знай шпурляе,
 А то ў загрудкі с хлапцамі ўзяца патрапляе.
 Гэтак зраньня да абеду чі с сынок праводзіць.
 Бацька ўспомніў: „а гдзе ж хлопец, гдзе дагэтуль ходзіць?“
 Ды сам вышоў шукаць згубу. Пара ўжо ка абеду,
 А яго, як быц мятлою, змяло—ані сьледу.
 Маці клічэ, дзед гукае, бацька зноў сярдзіта
 Сюды-туды скрозь абходзіць... німа ды і квіта!
 Вось убачыў дзяцей кучу на пазагуменку,
 А там гузікамі хлопцы шлёпаюць аб сьценку,
 У букаты ўсе гуляюць—і сынок між імі...
 Бацька клікнуў ... Пашлі ў хату... „Во, беда з малымі!“—
 Гэтак думае, садзіцца. Усе за стол паселі,
 У руках, як бачыш, лыжкі хутка зашасьцелі.
 Хлопец толькі есць мардуна, быц на кій чэпляе,
 І, як воўк той, бацьку, матцэ ў вочы зазірае,
 Душа чуе— пахваліцца нельга свайму татку,
 Бо вучыўся так, што першым быў ён ад пазадку.
 То ды сё—так за абедам гутаруць з прынукай,
 Бацька зноў прыстаў да сына: „што-ж чутно з навукай?
 Дай прагледзіць карталюшку, як яно завецца,
 Гэта... што там ёсць... ну, знаеш... сведзьнем завецца.
 Пойдзем к пісару, мо трэба сьведкам распісацца,
 Мо печатку пакласць скажэ, трэба распытацца...“
 А тым часам сам ад сына картку з рук прымае
 І сцікавасьцю вялікай рупна разгледзе.
 „Што-ж, здаецца ўсё тут добра, чысты друк, драбнюткі,
 Палкі густа пастаўляны і ўсе без закруткі,
 Без сучкоў, крывой ніводнай, шчыльна у радочэк
 Пастаўляны ўсе так зграбна... Што-ж гэта, сыночэк?
 Мусяць добра—га? як кажэш... здэцца, ўсё ў парадку?“
 Сын пад то бярэцца ясна растлумачыць татку.
 У міг спанатрыўшы, што бацька і сьляпы і цёмны,
 Што ён, хоць і с першай клясы, але больш сьвядомны.
 Людзі пяць мець, ка, ня могуць, кожны то прызнае,
 Бо адзін Бог толькі ў сьвеце усё чыста знае,
 Цэлым сьветам Ён кіруе, шле цяпло і сьцюжы,
 Чалавек прад Ём мурашка—дарма, што дасужыць.
 Пан прафэсар то-ж вядома высака вучоны,—
 Хтож другі, як ён, на сьвеце ведае законы,
 Да людзей хоць трохі востры, ды за то ўжо шчыры
 І навукі паседае роўна на чатыры.
 А дырэхтар, хоць разумны, ясна ўсё тлумачэ,

Дзе рачулка, горад, вёска, якбы ўсё ён бачэ,
Ды прафэсару ня ровен, шмат ніжэй ад Бога,
Яго знаньне цэнюць **тройкай**, тут нішто благага.

Ну, а нам вучыцель пэўна сам сябе ні згане—
Сваё знаньне цэнюць **двойкай**, шкадаваць ні стане.

А для нас ужо здальнейшых ставе ў перамешку
То **калы**, то **едзініцы**, а то **качарэшку**.

Тым-жэ што ані нічога ў галаве ні маюць,

Што як гусь на блыскавіцу толькі пагледаюць,

Вачмі лыпаюць бяз толку, длубаючы ў носе,

Таму, бачыць калі татку хоць раз давялося,

Наш вучыцель **поль** стаўляе кілбасой, як кола,

Дый закруце яшчэ моцна, нібы хвост жывёла.

Бацька слухае і верэ, сын ня лжэ, здаецца....

Ох, як часта ў нашым жыцці гэта так вядзецца!

Мінск

Альбрэрт Паўловіч.

З дарогі.

Еду лячыцца

Выпэчяны румянец на твары, кашэль сухі і схварэлае цела адразу людзям кажучь пра маю цяжкую хваробу. Пасажыры ахвотна уступаюць месца. У вацах іх я бачу, што шкадуюць маеі маладасьці. Закрываю векі. Не хачу відзець іх жаласьці, бо веру, што ашукаю ваш жаль, людзі добрыя, што змагу цябе, сьмерць лютая, а цьвёрдае жыццё вазьму у свае рукі і буду з яго прасцьці доўгую нітку быцьця, унізваваючы, як белымі пэрламі, працавітыя дні неслухнянай долі.....

У вагоні.

Стукае машына; калышэцца вагон, еду у чацьвёртай клясі праз Нямецчыну. У вагоні публіка—усё немцы: работнікі, дробныя мешчане, адзеты чыста, гавораць ціха, зважне, ня кураць. На ўсенек вагон толькі дзьве лаўкі стаяць ля сьцен, а так вагон цэлы пусты; публіка стаіць, або сядзіць на сваіх багажах. Цягнік (поезд) у тры разы шывчэй ляціць, чым у нас. На станцыях затрымываецца на мінуту, пасажыры ледзь паспеюць ускочыць у вагоны, а машына ужо далей прэцца, як разгуляны вецяры у полі.

Праз вакно відно нямецкія вёскі і поле. Божэ, што за лад! Зайздросна шэпчэш да сябе чалавек: ва ўсіх вёсках брукаваныя вуліцы, дамы пекныя, сады чысьценькія, гародчыкі упраўленыя і

нідзе ля хаты ні дрывотні не відно, ні лужы пры карыце і навакола ўсё падворка градкамі абкопана; на градках—засеяны кветкі, засаджэна варыва і праз падворка толькі бягуць вузенькіе сьцежкі.

Дзеткі чыстые, адзеты, абуты ідуць у школу.

Дарогі, дарожкі усе шашэйны, на іх мастэ жалезные, з абодвых бакоў абсаджэны грушамі, яблынямі, сліўкамі. Ніхто там галья ня ламае. Фруктаў ня рве. Праўду сказаць, закон нямецкі добра сьцеражэ гэтых дрэваў: напрыклад, падарожны, ідучы, можа з'есьці колькі хочэ, але ніхай толькі спрабуе хоць адзін яблык палажыць у кішэнь, зараз заплаціць вялікую кару, або сядзе у арэшці.

Нідзе, едучы праз Нямецчыну, не ўбачыш скаціна на полі. Усюды сенажаць прагнояна і густой шчоткай высыпаецца трава. Нямяц, заміж нашых трох кароў, трымае толькі адну; зато круглы год корміць яе у брод гатовым кормам. Хлеўчык відны, чысты, на падлозі, праветраны. Скаціна шчоткай вычэсана і—такая кароўка дае у тры разы больш малака.

Закрываю змучаны вочы і бягу думкай у родну старонку да вас, кароўкі нашы палавенькіе, замучаны голадам....

Кажуць людзі, што адзін раз у год на куцьцю, а дванастай гадзіне у ночы жывёла гаворыць людзкім языком.—Гаспадарыку, суседзе, пайдзі да хлёва і паслухай, што табе твае кароўкі скажуць.

3 Н Я М Е Ч Ч Ы Н Ы.

Хоць дохтар забараніў затрымывацца на дарозі, казаў проста ехаць над мора, але я не вытрывала, каб не паглядзець на горад Дрэзна. Вельмі пекны горад над ракою Эльбай.

Суботні вечар перад урачыстым сьвятам. Званы гудуць. Кіркі стаяць побач с касьцёламі. Іду на пляц цэнтральны: з аднаго боку—каралеўская катэдра, уся прыбраная рэзьбой, з другой—вельмі пекны гмах цэатра і с трэцяй—вялізны палац „Цвінгер“—музей.

Заўтра пайду туды глядзець Ськстынскую Мадону. Сядаю на лаўцы, гляджу на творы рук люцкіх. На душы стае сумна і радасна надзея жыцьця змагаецца с страхам сьмерці. Неба чыстае, па ім плывуць стады белых авец—аблакаў, такіе самыя, як калісь, калі я маленькай дзяўчынкай была і гусі ганяла у поле, ня ведаючы ешчэ нічога аб сьмерці.

Думкі сілай ціснуцца да галавы: „Жыць, жыць!“ „Памрэш“—некі жалосна слабы голас адказывае с хворых грудзей.

Ах, чаму я ведаю аб сваей хваробі! Варта было мучыцца, дабівацца, вучыцца, каб цяпер сьвядома уміраць. Ха, ха, ха....

Мэдыцына, а чамуж для мяне ты такая мсьцівая? І ці за тое мсьціш, што я хацела цябе пазнаць, зглыбіць, каб пасьля лячыць

сваіх бліжніх: „Вылячы перш сябе“, адшэптывае нейкі таемны голас у сэрцы.— „Не! я буду жыць, я не хачу ўміраць! чуеш мэ-дэчына?— „Не хачу ўміраць“.... дай раду, пашкадуі маеі мола-дасьці.

Старая маці убіваецца, прадучы кудзельку, як неасьвечаная прастацкая мысьль. Нават ня можна абхапіць той далі, на каторай цяпер плачэ дачка едыначка; але беднае, старое сэрцэ чуе, і пэўне так сама плачэ.

О, мамачка, чуе твая душа справядлівае, як калісьці чула, калі я была сьмяртэльна галодна і ты мне зашывала залатоўку у цьвікель сарочкі, каб паслаць праз людзей, што ішлі у Кальвару.

Мамачка павароту не..... Смерць блізка.....

Д р э з н а.

Дзень сягоня пекны; усякі і усячына купаецца у праменях сонца поўнымі прыгаршнямі.

Дзіўна мне, што я так учора раскісла. Не ведама адкуль такі страх узяўся? яж ні такая ужо квояля.

Мамачка, я яшчэ табе цэлы сьвет заваюю, усе з яго скарбы кіну табе пад ногі...

Толькі ты там па ночах не плач: я не хачу, каб на выбале-лых разорах твайго старенькага твару сьлёзы сплывалі.... Мамка, я буду жыць..... Гукаю да цябе,— хай вецер вольны занясе мае словы праз выбітыя шыбы.

Нядзеля 10 гадз.

Мамка, ужо маё сэрца чуе, што ты супакоішся. Я ужо абы-шла берагі Эльбы і цяпер пайду у музэй глядзець на ўвесь сьвет слаўныя манкі.

Музэй ешчэ зачынены, народу, мара. Усе, як відна мьяіско-вые, чужынцаў мала.

Культура! Тут работнік часць свайго сьвяточнаго дня праводзе, гледзючы на бязсмертныя творы.

Работніку, і ты, кожен прасты чалавечэ. У сэрцы тваім крыецца доля усесьветнага змаганья—яна гэта і творыць харак-тэрнае жыцьця, з яе то і родзяцца у сумі усесьветныя геніі чэла-вечэства.

Музэй адчынілі, народ разсыпаўся па салі і абвіслая целам нека клустая дама, учапіўшыся за падпаху высокаму мушчыні— арыстакрату, голасна крытыкуе малюнкі. Дзьве паджорые фран-цужанкі шпарка абегаюць салі, здаецца, быццам яны іх абню-хваюць—выляцяць пасья на вуліцу, забабочуць... ніякая вялікая творчасць ня ў сілах затрымаць гэтых жвавых маломыслных у сваім жыцьцёвом бягу жывін. Кудлаты абарваны у кутку сядзіць малады хлопц і ніто булгар, ніто якой іншай, націі

і вачыма упіўся у тыціянаўскага „Фарысея“. Расказалаб, апіса лаб гэты абраз, каб льга было словам абняць той абшар у ём векавога дабра і зла.

Душа мая яго разумее, але вусты ня ў сілах выказаць, толькі родзіцца думка:

— Бачу, як абквечанымі палямі, у далёкім часі ідзе малы хлопчык—дзіця. За сінім небам ад нізін зямлі сабіраюцца хмары.... гром у патайне грывіць. Дзіця адно у полі..... Страшная бура, ідзе, збліжаецца ... з Дзіцяці вырастае чалавек—гігант аж пад самае неба....

Гэта самая думка..... а абраз зусім іншы.

Сыкстынская Мадона малюнак—абраз сусьветнай славы, для маёй душы не мае чароўнага слова. Яшчэ калісь, як была я у Рымі, каля твораў Рафаэля прайшла з сэрцам спакойным, за тоя перад Анджэло Буонароті і Леонардо да Вінчы анямела усімі сваімі чуцьцямі, думкамі склепілася і стаяла гадзінамі акамяняла з задзіву.....

Д р э з н а.

Дзікія горы, скалы, кручы, пропасьці: птушку кінуць—здаецца не даляцелаб, забіласяб; а машына ляціць берагам гор—то ускаківае, то выскаківае с тунэляў, глуха скрыгічэ, віхры гудзяць у пасівеўшых мохам тхлянях. Паразрываные хмары таўкуцца на небе; холадна і людзі ніспакойна сядзяць на лаўках, зараз будзе тунэль Сэнготарскі, найдаўжэйшы на сьвеце. Розумам ніхто не баіцца праз гэты тунэль ехаць, аднак чуцьцём, як і я так і другіе бачаць перад сабою у сваіх гадках высокую дзікую сьцяну, пакрытых вечным сьнегам Альп; а за гадзіну ці за дзьве, наш цягнік, як рабак, упаўзе у нетра гэтых сьнегавых гор і выйдзя толькі з другой стараны Альпаў, дзе зусім іншы характар краю; кажуць, што там ужо упалы, цытрыны сьпеюць, мігдалы цвітуць, а з гэтай стараны пуста, дзіка, глуха, ледзь пачынаецца канец зімы.

Мы ужо у тунэлі, электрычэства гарыць; тук-тук машына стукае гостра, рве шпарка, во-во здэцца, калі не вырвецца у гэту мінуту на прастор, то разарвецца на кукі, разляціцца, задушыцца.

Часць пары пранікае у вагон; блядыя твары пасажыраў у мутным сьвятле двояцца; людзі глядзяць, па сабе стараюцца адзін у другога адгадаць думкі. „Гг-ух гг-ух“ уздыхнула лякаматыва, знаць ужо вырвалася на волю.

Праляцелі Альпы; баюся адкрыць вочы: людзі, а як гэта усё казкі, мана, што вымне казалі..... а я—хворая, сухотніца, адна у маткі, мне патрэбна цяпло.... мора.... Страшна....

У вагоні.

Мамачка! Мама! я буду жыць! буду!..... Нехай ластаўка нясе

табе весьць дарагую; кінь верацяно, слухай дараженькая, твая Анелька будзе жыць.

У цябе за вакном мяцеліца вые, мароз трашчыць; а тут лета. Кветак дзерваны, вінагрэдаў, імшары.

Спаўночы сьнегам горы пакрытыя стаяць; у далінах рэчкі шумяць, пальмы, мірты растуць. „Гг-ух—гг-ух“—Спяшыць машына, хутчэй тваю дачку над морэ завесьці, ад сямёрці выратаваць.....

Мамачка, не праўда, твая Анелька памылілася, як скаржылася табе, што сьвет суровы, што людзі нягодны.

Мамачка, і сьвет пекны, і людзі добрыя, і варта жыць, радзіцца, каб убачыць красу разсыпаную па шырокаму сьвету.

Г е н у я.

Кашляць перэстала, гарачка меншая, сілы больш. Цэлыя дні ляжу на скалі над морам. Цёпла, сонечна.

Блізка, што нікога не маю знёмага Не хачу траціць сіл на пустыя гутаркі знаёмасьці. Жыву з морам і чыста табе, мамачка, старэнькая, апроч лістаў пасылаю на мора фалях жывыя словы; бачу, як яны да пябе шпарка плывуць белымі лебедзямі, як перэменяюцца посьля у шэрыя зязюлькі і кукуюць за рэчкай у дуброві.

Наша старэнькая хатка, паміж белых расьцвіўшых вішень адчыняецца і ты, мамка, стаіш на парозі, глядзіш на вішні і у кожнай кветачэ іх бачыш тварык сваей Анелькі.

Мамачка, Анелька здарова, Анелька вернецца. Старасьць ты сваю глыбокую датчэш на Анельчыных руках; апошні вузлок табе Анелячка завяжа, гарачай датчыной сьлязой яго абалье...

М э н т о н а.

Ліст ад цябе, мамачка, дастала. Дзякуй Богу, што ён спакойны.

Твой, мамачка, ліст спакойны, як спакойнае сягоння мора, ляжыць яно ціха, як дзіця посьля купелі, лагоднае, як твой мамачка, погляд, сіняе, як Анельчыны вочы, А штож мамачка, ціж не пекнае морэ?

Мамулячка дарогая, дай хоць у думцы пацалую твае сумныя вочы.

Мамачка, каб табе лапаць стары паказалі і уверылі, што ён да мяне падобен, то і той быў бы для цябе пекны.

Але мора, мамачка, супраўды пекна: мянецца яно кожную мінуту. Колькі я тут жыву, яшчэ ні разу ні бачыла каб яно было адно і тое.

То гладкае, гладкае як мае шчокі і прамені сонца уздоўж на ём кладуцца і сьпяць залатымі ніткамі. Неба, адбіваючыся, тчэ узоры усягусенькія. Караблі бязпэчна ідуць на ём, моў твая ма-

ма Анелька: помніш як ты палола лён, а я хадзіла по роўнай дарожцы, на каторай цвёлі белыя густыя румянкі і я іх расхіляла, каб не патаптаць.

Гэтак сама карабль ідзе, белай пеной воду разгортывае, ішчэ не адыдзе, а ужо за ім вада спакойне спіць.

Але як падымецца бура, страшна тады глядзець на морэ, уся публіка уцекае з берагу і я адна астаюся.

Не гневайся, мамка і не бойся, бо мне нічога ліхога не стане, я люблю глядзець, я люблю слухаць, як фалі стогнуць, шумяць, рагочуць. Усенок бераг заліты; скала, на каторай сяджу у спакойну пагоду, тады недзі далёка хавецца пад вадой кіпучай. Пена рве высокі слуп морскай ліхтарні; здаецца, што зністожылаб яго, каб цемнату зрабіць і пасыла свабодна гарцаваць па сярдзітаму мору.

Але ліхтарня не падаецца, яна упорне кідае снапамі сьвятло на мора, каб караблі, захопленыя бурай, маглі угледзіць бераг і шукаць ратунку і прыстанішча.

Н і ц ц а.

Мамачка, ворочаюся да цябе іншай дарогай і не чугункай, а морэм: кожную мінуту усё бліжэй і бліжэй да цябе.

Мора цікавае; лётаюць белыя чайкі, падуць грудзмі на сіняе мора, падплывуць, зноў узнікаюцца, ляцяць; выглядаюць, як тыя лілеі, што калісьці у гарачцы мне сьніліся.

Помню ты, мамачка, недзі плачэш, седзячы на канцы ложка; хачу я да цябе рукі выцягнуць, не магу:—сыплюцца кветкі—лілеі мне на твар, на грудзі, на рукі, ужо поўнае ложка, сыплюцца на зямлю, устаюць, падлятаюць, ізноў падаюць....

Каля мяне сядзіць жыдовачка з Гродны, ехала у Амэрыку, але забракавалі вочы. Не пытаю, чаму назад варочаецца такой крутой дарогай. Гледзячы, на гэту дзяўчыну, мамачка, відна адразу, што лёс яе так сама круты, як і яе паваротна дарога. Яшчэ маладая, а будзь нешчасьліва; чаму нешчасьліва, не магу, мамачка, сказаць, як не магу сабе сказаць, калі прычуваю сваю будучыну, або як адгадываю яе іншым людзям.

Мамачка, твая Анелька чараўніца, вернецца да цябе, зараз стане веселей у хатцы.

З старой, згорбленай мамкі, зробіцца вясёлая, маладая мама.

Верабей паляціць на наша падворка; сабака схудзелы прыбецца, кот—прыблуда замяўкае ля парогу.

Т р ы в с т.

Мамачка, хачу нешта табе сказаць, але не паверыш так адразу посьле маіх лістаў, дай хіба вушка: мамачка, нідзе так ніпекна, як у нас. Прымерам, калі сядзімо мы с табою на нашым

прыгорачку у даліне, ля рэчкі, бягуць загоны сівого аўса;—по ручаю ляжыць палоска бела—рожавай рачыхі і ніжэй вусаты ячмень упіраюцца пазалацеўшымі загонамі у канюшыну. Або як бульба наша сінімі кветкамі квіаецца на сонцы. Чырвоныя шчаўі бягуць межамі. Мядункі, смалянкі, іскры гудуць пчолкамі; купальская зельлячка кругом пахне, сіняя мацердушка у купінак крые свае лекі; сардэчнікі чырвонымі ніткамі пераскаківаюць ручайкі, а васьількі у нашым жыцце.

Тут інша краса, там інша, а у нас, мамачка яшчэ інша—свая мейсцова.

Інзбрук. Анелька.

Вулкан.

На сьвеце шмат ёсць такіх высокіх гор, што часамі выкідаюць з сябе, з надрэснутых бакоў, а яшчэ часцей з самага верху гарачую гразь разам з вялікімі аскабалкамі разарваных камнёў ад страшнай сілы узрыву. Вось гэтыя горы носяць названьне вулканаў. Па хворме сваей яны зусім падобны да вялізнай кучкі пяску, высока згорнутай, з зрэзаным, ці як кажуць усечаным верхам, на каторым заўсёды ёсць вельмі глыбокая дзіра. Яна, быццам як студня, уваходзіць у нетру зямлі і называецца жерэлам чы інакш кратэрам. Вось з гэтага кратэра і выбухае агонь, а з ім і гарачыя растопленыя пары і камні.

Перад кожным выбухам агня, ці так называемым вырыганьнем вулкана—перад кожнай такой страшнай зьявай прыроды,—усягды перш-на-перш чутны бывае падзёмны грук, быццам мы чуюм далёкі гrom на старане. За гэтым грукам і гулам зямля пачынае прыкметна ускалыхівацца на шмат вёрст вакол вулкана, і што раз, то мацней уздрыгваць. После таго як патрэскаецца нетра зямлі і горла кратэра дойдзе аж да той глыбіні, гдзе ужо земля, як даводзіць вучоныя, зусім растоплена ад жары, тады ужо пачынаецца рух. З вялікай сілай вырываецца перш вадзаны пар, страшным высокім слупам бье у гару, а там астыгваючы гусьцее, сабіраецца у тучы, з каторых ідзе праліўны дождж, змешаны з попелам, каторы нізадоўга, разам з парам, вялізнымі каменьнямі і гарачаю лаваю, вылетае з нетраў зямлі. Вецер усё гэта падхоплівае і разгонна імчыць куды папала, развеваючы і разсыпаючы больш як на 10—20 вёрст ад самой гары, ато і шмат больш. У Алярыцэ дык з аднаго вулкана столькі вырвала попелу, што каб, прымерам, яе можна была згарнуць у адну кучу, то насыпалі бы гару ні меней як у 5 вёрст вышыні і 40 вёрст навокал. Страшна праліўны, у час руху вулкана, дождж мешаецца з попялам і робіцца цёмна-шэрым. Спадаючы на зямлю густо

гразьзю, жыжка расплываецца на усе бакі вулкана і шпарка сцекае з касагораў у лагчыны, заліваючы усё, што ні трапе на дарозе: і сады, і дамы, лясы і нат цэлыя вёскі. Бывалі такія здарэння, што лава лілася шырокай рэчкай праз 12 вёрст, маючы у шырку 4 вярсты і 50 саж. глыбіною. Ад гэтага выпадку загінулі некалькі слаўныя гарады: Помпея, Геркулан і Стабія, а на востраве Ява счезла да званьня 114 вёсак. Праліўны дождж і сцёк лавы—усё гэта ліха цягнецца праз колькі дзён, а часам дык і тыднёў. Неба загортываецца бэзпрасвятнай цемрай і высокі слуп растопленай агнёвай лавы гарыць прыкрым крывавым сьветам.

На усей куле зямлі ёсць шмат вулканаў, часць іх вечна працуе, дыміцца і выбухае, а большая часць іх лічыцца патухшымі, ці загасшымі; але шмат ёсць і такіх, што праз многа вякоў, былі замёршыя і толькі ні так яшчэ даўна адгукнуліся і выказалі жыцьцёвую сілу. Нязлічэна страшную бяду нясе гэтакі здрадны вулкан.

Вясной 1903 року увесь сьвет быў узрушэны вялікай катастрофай. 8 мая страшная вестка, як маланка, абляцела увесь сьвет. Загінуў на востраве Марцініку красаваўшыся багацьцем горад Сан Пьер. Загінулі у ім усе жыхары, спасься толькі адзін адным чалавек..... Ад часу пагібелі Пампеі ня ведае і ня помне гісторыя падобнай катастрофы.

На гэтым востраві вулкан Мон Пэлэ зямёр і бэздзейна прабыў доўгі час, а ад 1850 року ажыў, дарма што жыхары даўна ужо пересталі лічыць свайго суседа нібэзпэчным.

Востраў Марц ніка да катастрофы, можна сказаць, быў адзін з найпакнейшых і багатшых куткоў сьвета. Уласнымі рукамі жыхароў—французаў быў шчыра перапрацаваны увесь яго камяністы грунт, дзеля таго востраў падобен быў да пекнага скрось цвітучага саду. Гаспадарка там ішла як найлепей і што год вывазілася з вострова блізка што на дваццать міліёнаў разных тавараў і вырабаў. Найбольш багатым і найлюднейшым горадам быў нідаўна яшчэ загінуўшы Сан Пьер. Ен меў каля 30.000 жыхароў з гакам. После нешчасьця на мейсцы гэтага цвітучага роскашу горада пазасталося нямнога зглішчэ: адны толькі дымеўшыя і чадна смалеўшыя сцены дамоў і тысячы абгарэлых трупаў людзей. Спечэныя, зварэныя і душэныя усюды яны валяліся, гнілі і разносілі заразу і сваім смуродам псавалі пекны морскі воздух.

У першых чыслах красавіка 1903 року вулкан даваў абсабе знаць і часамі выяўляў страшныя прыкметы свайго ніпакойства. Стаў чутны падземны гул, з'явіўся слуп густага дыму і попялу і земля пачала калыхацца. Скаціна найбольш чуткая да ускалыхаваньня зямлі, вельмі стала непакоіцца: сабакі вылі, каровы мычэлі, а коні, сарваўшыся з прывязі, як ашалеўшыя з дзікім іржаньнем кідаліся науцекі у разные бакі, шукаючы ратунку; птушкі пересталі пеяць, падняліся стаямі і з галасным праразьлівым крыкам

сталі пакідаць акраіны вулкана. Усё гаварыла само сабою, што нешчасьце блізка. Але людзі так былі перэкананы думкай, што вулкан Мон Пэлэ загас навекі, і нікому нат і у галаву не ўпрыходзіла тая думка, што гораду уграджае якая небудзь нібэзпэчнасьць. Праз некалькі дзён падрад попел далетаў да Сан Пьера, а нарэшце 23 красавіка выбухнуў вялікі узрыў і вулкан пачаў выкідваць камні і попел. Але і гэтага страху было яшчэ мала—здаецца усе яшчэ былі спакойны, бо ніхто ня верыў, што нешчасьце ужо пачалося. Заводы не супынілі сваей работы і васьмь вечерам, 2 мая калі яны былі у самым хаду, вулкан лінуў шырокі патак ганэбна гарачай жыжкі—гразі, каторая адразу, як згледзіць, заліла усе фабрычныя камяніцы і знішчыла іх. Людзі, што у той час працавалі там, загінулі ў страшных мученьнях. Тады толькі жыхары вострова пачалі кідацца хто-куды, каб спасьціся. Ніхто ужо ні думаў шкадаваць свайго багацьця—ні было часу! Губэрнатар стараўся супакоіць людзей, арганізаваў нат камісію з вучоных, каторая павінна была разгадаць справу небэзпэчнасьці. Вось яны лёгка прышлі к уцешнай мыслі, што жэрэло вулкана вельмі шырокае і гарачая лава мае адзін сцёк у морэ, а другога ходу, ім здавалася, яна больш ня мела. Па дакладу губэрнатару, той прыказаў усюды расклеіць радасныя абвесткі, што ўсё будзе спакойна,

Праўда, назаўтра дзень прайшоў ціха; людзі супакоіліся і ляглі спаць. Але больш ужо ні усталі: гэта ноч была для іх апошнею....

Ранніцою, а васьмай гадзіне, раздаўся такі аглушаючы узрыў, што нат часы на вежах астанавіліся. З вулкана вырваўся аграмнясты слуп гарачых пароў і удушлівых газаў, падняўся страшны віх; захопліваючы за сабой крывава—цёмныя тучы камнёў, попелу і брызгаў лавы, ён сунуўся са страшнай ніпагаманай сілай на нешчасны горад.

Ясны дзень у хвілі зьмяніўся на жудасную, цёмную ноч. Промені сонца ні маглі прарэзаць страшную цемру. Ад нехваткі свежага воздуху, як згледзіць, счезла усё жывое; нічога ні уцалела і на мейсцы, дзе быў пекны, багаты горад Сан Пьер, асталося адно сьмяротнае зглішчэ.

Сьветкай гэтага сусьветнага нешчасця з усяго насельня горада астаўся нейкім чудам адзін толькі чалавек Рауль Сарту. Астаўся і цэлы і неўшкоджэны. Кажуць: німа таго злога, што ня вышла бы на добрае. Часам і праўда! Гэты Рауль Сарту шмат раз адбываў у турме пакуты за свае праступныя дзеі і у часе гэтай катастрофы знаходзіўся у турме, ды яму яшчэ была там на мейсцы звялічэна кара і яго замкнулі у падземны куток (каземат). І дзякуючы толькі свайму нешчасцю, ён спасься ад немінучэй сьмерці. Ягоны склеп гарачая лава нейкім дзівам абмінула; на версе-ж усё загінула....

Да съветлых зор!

Часамі, як смутак на сэрцы
Заляжэ магутнай гарой,
Я бачу збавенне у зорах,
Да зорак я рвуся душой.

Як здрада прыходзе ад сяброу,
У душэ як загіне спакой.
І сцісьнецца сэрцэ ад болі,—
Да зор тады рвуся душой.

Часамі, як жыццэ абмане,
Бягу ад людзей на прастор,
Блукаюсь ў лясох і дубровах,
Душою я рвуся да зор.

Агорнуты думамі часта,
Журуся часінай начной;
Мне лёгка стаецца, як толькі
Да зорак я рвуся душой.

Як прыдзе спакой ў маю душу—
Мне мілы і поле, і бор,
І птушак вясёлых спеваньне...
А усёткі я рвуся да зор.

Я чую таёмнае жыццэ
Расьлін, і стварэньнёў, і гор;
З жыццём іх я разам зліваюсь,—
Душою я рвуся да зор!

Я. Журба.



М і х а с ь к а.

Міхась вельмі не ахвотна на гэты сьвет прыходзіў. Тры дні радзіўся. Людзі рукамі махнулі: „нічога ня будзе ні з мацеры, ні з дзіцяці“, казалі. Толькі на чацьвёрты дзень: „угай, угай“, загаласіў на ўсю хату народжаны хлопчык.

Матка глянула: Божэ, якіж брыдкі! хаця-б шчасьлівы быў... зашэптала бедная кабета, хацела пацалаваць дзіця, адкрыла вусны, але не стала сілы... заціхла... Заціхла так, як песьня часам ціхне на найжаласьнейшым сваём слові...

У хлопчыка насок з добрую бульбачку; барада—брылём закручана, праз усенек левы тварычак чырвоная пляма радзіма. Адно вочка глядзіць у правы бок, другое—ў левы. „У Імяцца і Сына“ ось і гдзе Божа кара!“... ледзь здоляла прабалбатаць бабуля, купаючы першы раз дзіця.

Міхася—сірату запіхнулі ў запечак; так ён там і рос, не мяркуючы, як тое дзікае зельечка пад абваліўшымся тынкам.

Адзін раз зімой парасаты, гуляючы, адкінулі качаргу, памялу і розны іншы гаспадынін рыштунак. Запечак разявіў чорны рот, а у ём, як белы зуб, паказалася сьветларусая галоўка Міхася. Сонейка на тую пару, праз вакно улезшы, блудзіла па хачі і, убачыўшы Міхася, падумала: бедны хлопчык! Улезла на прыпечак, ды давай забаўляцца з Міхасём: лып, лып! па галоўцы дзіцяці колькімі прамянімі. Хлопчык у кудлачках аж паскрабецца з дзіву. А слонка лып, лып! дрэчыцца далей. Міхась пачаў лавіць—сонейка за косы, а тое с прыпечку—гоц, ды за дзьверы. Міхалюк ў адной сарочцы ў дагонку на падворак пазаплоткамі ляціць, цешыцца, сьмяецца. Ажно скуль ня вырвецца Воспа і ідзе, брыдзе, пад нос мармочэ; спаткаўшы Міхася, аж заіржала з радасьці, лаганка. „А мой ка сякі, а мой ты такі“... кінулася да Міхася цалаваць, абымаць... „Адхініся, лупатая!“... чуць ня ўдэрыў яе Міхась, ды і лататы ў хату.

Калі распаліць пасьля хлопца; мурашкі па скуры гіжаць і у падошвы смяляць.

„Гвалт“—крычыць мачыха, „гэтаж у Міхася воспа, ён і мае дзеткі заразіць“. Што тут рабіць? Параіліся, ды яшчэ глыбей Міхася ў запечак засунула.

Сколькі хварэў Міхась, хіба сам час знае, ды тые прусакі, што с хлопчыкам разам грэліся ў запечку. Толькі пасья воспы, як паказаўся Міхась на хаці, дык ажно куры закудакталі с перапуду. Певень хоць куды сьмялейшы, аднак стуліў і ён у трубку хвост. „Р-а-б-ы, Р-а-б-ю-ю-т-а-н-ь-к-і!“ закукарэкаў і схаваўся ў падпечак, хітры. Выдзярыкуст адразу як ма быць пазнаўся на пекнасьці хлопца, бо аб Міхася твар, хоць хрэн дзяры. Столькі вываратняў на ём воспа накачала.

Пачаў Міхась у поле скаціну ганяць. Чураўся ўсіх, хадзіў насупіўшыся, ня верыў нікому. Як хто на яго глянуў, зараз Міхась здавалася, што той аб ём думае „у-у які рабы, страшны хлопец!“ На тую пару якраз пасыпаліся прозвішчы ад пастухоў: „Рабы, Галдабыр, Касьня“... куды—на валовай скуры тых прозвішчаў усіх ня спішыш. Міхась маўчаў, зубы сьцяўшы, а ў патайне ўсіх ненавідзіў. Кожнаму мсьціў колькі мог: гдзе катораго пастуха птушку асочану з гнезда выпарэ, то торбачку с хлебам у балота закіне і чужую скаціну у шкоду нажане. Жывіна так сама не зазнала ад Міхася ласкі: бізуном рэзаў кожную скуру; Мацеяваму бычку рог скруціў; падцёлцы Канцавога Лукаша зьбіў клуб. Нат сорамна расказываць, такія ліхаты выкідваў.

„Па што ты мейму Рэбчыку хвост адарваў, касавокі ты асмяляк, гад!... сварыцца, на чым сьвет стаіць, старая Алена. А Міхась—не, не—ды новую закавыку прыдумае. А як ужо німа да чаго прычапіцца, то хоць мухі ловіць і скрыдлы абрывае. „Вірутны чорт“, думалі аб Міхасю людзі. Пастухе збрыдзілі, не падпускалі хлопца да сябе, як вужаку і Міхась асобна пасьвіў сваю скаціну. Праўду сказаць і сыпалі хлопцу не раз да жывога, але Міхась неяксьце заціснуўся ў сабе, што ні пісьне, ні ёйкне, хоць ты яго засячы да сьмерці. „Божухна, што гэта за дзіця! проста апускаюцца рукі, ахвата прападае біць“, скаржацца тые людзі, каму Міхась шкоду, зробіць.

Ні ў казцы сказаць, ні пяром апісаць, такая пэўна выраслаб з Міхася цацка, каб не адно здарэньне.

Была ўжо позная восень; холадна, туманна і дробны дожджык сыпаў імглою і пачарнелыя поле і луг лежалі ў некім моцашна—мёртвым сьне...

Пастухе разлажылі агонь. Вялікае вогнішчэ рагатало і пеклася бульба. Яська, па прозвішчу Даўгавязы, дуў з усей сілы у трубу: „Тру-тру-ў-ў-ў... ішло рэхам па апусьцелым полі, ды шчэ сумнейшай ставала восень. Міхась сядзеў адзінока пры мокрай дарозі, водаль ад пастухоў. Галоўка яму нешта балела, пылалі шчокі. Скуліўся у клубок, бытцам тая шэрая купінка, наточана кротам. Думкі яго былі невясэлыя, поўныя сьлёз, бы тые васеньніе хмаркі, ня выплаканыя дажджом. Часам нават скаржыўся:

„праўда, казаў, нягодны я хлопец, усім прыдумываю ліха, але хто для мяне добры? Усе як на ліхога сабаку: „а ту... а та-та!“!...“

Горкія словы каціліся з дзіцячых губак, як цяжкія каменны на мужыцкую ніву. Бычок чорны недалёка хадзіў. Міхась, натрапіўшы касымі вочкамі на бычка, яшчэ горэй даўся ў жаль. „Такі чорны гад, як гэты бычок, і той мяне ня слухае!... Нябось, іншых пастухоў баіцца: толькі крыкнуць, зара адверне рыла ад шкоды, а мяне... каб с це скуру!“ Ня вытрываў хлопец, схпіўся і з усяго маху сьцэбануў па хрыбляціне чорнага бычка. Бычок падскочыў, адбег, аглянуўся: „павесься!“ здавалася закрляў ён сваім бычачым розумам і пашоў да стада. „А-а-а! паскарыся!“ крыкнуў у дагонку бычку Міхась і раптам з плакаў: Агэ, гэ, гэ...

Ня вытрывала дзіцяча сэрца ў маркотны васенні дзень, каб не пажаліцца над сваёй сірочай доляй. Міхасю стала завідна, што нават бычок і той мае для сябе прыхільнае стада...

„Дзяржы! бяры!... Янук! Ігнат!... лаві, а та-та!... загрухачелі цэлай грамадой хлопцы: Беглі, гналіся упапярок загонаў за падстрэляным жоравам. Птушка ляцела, падала, уздымалася, бегла, з леваго скрыльля капала кроў. Нага была перабіта. Хлопцы немала што ўжо хваталі за перье акалечану птушку, але яна недавалася, уцякала, выбіваючыся з апошніх сіл. Угледзіўшы Міхася, мо падумала што куст, або што іншае... згадаеш птушку.

Але, толькі даляцеўшы да хлопца, ўдэрылася ўсім целам у яго грудзі „Крр—крр“... жалосна запішчала. Міхасю здалося быццам птушка просіць: „ратуй... ратуй“...

Шасьць—Міхась абхінуў жоравыя поламі рванай сьвіткі і растапырыў рукі—„Аддавай, рабы!“ закрычалі хлопцы—„Не дам!“—„Аддавай!“—„Не дам!“—„Аддавай“, крычалі пастухе, абступіўшы цесным кругам, турзалі Міхасём, як высахшай галінай.

— Адыдзіце, ёй, не туржайце, застагнаў Міхась, пад сэрцам цісьне... Пусьціце! Хлопец хапіўся за грудзі... ёй... ёй... штож гэта ... нне... не пасьпеў дагаварыць, зьбялеў, як палатно, і асунуўся ў разору. Пастухе перапалохаліся. „Вады!“ скамандаваў найстаршы“... Міхась, Міхаська, братка, мы табе жоравы аддамо“, пачалі ўгаварываць, падымаць, качаць. Хлопец, лежаў, бы надломаная саламінка. Задыханы прыляцеў Янук с поўнай шапкай вады. Адчынілі козікам зубы, ўлілі колькі капляў вады.—„Міхась, братка, ці чуеш?“ Цераз поўмінуты Міхась уздыхнуў, губы пачалі чырванець. „Перанясём“, азваўся каторысь з хлопцаў. Асьцярожна ўзялі пастухе Міхася на рукі і перанесьлі да вогнішча. Міхась, як адкрыў вочы, бачыць вогнішчэ пылае, пастухе каля яго кратаюцца, кажуюць пад галаву падлажылі, галля ў вагонь падкідаюць, каб цяплей было; жоравыя скрыдлы падвязываюць, хлеб крышаць; „на—кажуць птушцы—еш, пасья Міхась цябе накорміць ячменем!“ Міхась сірочае сэрца улёт дабратаў хлопцаў зразумела. Хочэ да іх загаварыць, падзякаваць, але галоўка цяжкая, векі ліпнуць, а нешта у нутры шэпчэ: пасья, пасья...

Ледзь пастухе адвялі Міхася да хаты. Жорава забраў с сабой.— „А гэта што?“ накінулася мачыха і хапіла жорава за скрыльля і выкінула ў сенцы, „Ты зноў хворы? Думаеш буду с табой цацкацца, дармаедзе?!“.

Міхась прысланіўся ў качарэжніку, стаіць, бы асінавы пень чык. „Спаць, спаць“.... ласяцца думкі. „А гыля.... а гыля“ вяляцела мачыха гусей адагнаць ад карыта.

Міхась, азірнуўся сонна, зачэрпнуў жменяю гароху з апалушак, падняў жорава і палез у запечак.

Цёмная чэлюсьць скрыла дзьве бязсільныя крыўды....

Пастухе ураіліся Міхасёву скаціну пасьвіць. Часам каторы з хлапцоў забігаў на птушку падзвіцца.

Птушка хутчэй папраўлялася ад Міхася; але сядзелі разам у запечку, нераз страшэнна галодныя, бо мачыха абодвух ненавідзела. Як выходзіў жораў, то зараз гналася с пожахам за ім.— „Бедны клыбачка, галодны, літуецца Міхась над жоравам.— „Крр“, як бы адказуе птушка.— „Нудна табе, сірата ты мой: радня вяляцела далёка, пакінула цябе аднаго. Не плач! бо і я таксама адзін, як той калочак у плоце; матулька ў пясочку ляжыць, ня прыдзе сынка хворэнькага адведаць.... Як выздаравееш,—узьнімемся на скрыльля і паляцімо далёка, далёка.... аж пад сонейка яснае.... Праўда, клыбочка?— „Крр“— „Эх, ты, жораўка, братка ты мой родненькі“, цалуе па перыя хворы Міхась птушку.

Жораў Міхася слухае, аднак свой розум мае. Хутка прыгледзіўся і зжыўся з хатнім парадкам. Гаспадыні пад ногі ня лезе. Парасяты, як лішне прыстаюць да малога дзіцяці, так іх зараз дзюбом карае. Над курмі стаў праўдзівым ваеводай: да парадку прыводзіць і ні адна не адважыцца узяцца на лаву.— „Каб ты здохла, якая ты разумная, птушка“, падчас ўдабрухаецца мачыха і падсучэ жорава сьвінога цеста.

Ужо былі добрыя прымарозкі, як Міхась пачаў выходзіць на хату. Бляды як сьняжыначка, нічога не баліць, толькі часам закашляе. Зрабіўся паслухняны, спакойны, задуманы. Бульбу мачысе скрабе і дзіця гадуе, хату падметае. А жораў—быццам хвост хлопцаў: здаду ходзіць—не адстае.

Аднэй лыжкай, ядуць, разам сьпяць. Міхась, здаецца, сваю сарочку ўлажыў бы на жорава, каб гэта выпадала.

„Жораўка, пацалуй“ Міхась падстаўляе шчокі. Птушка грывае дзюбам па твару, а сіраце здаецца, што яго і сапраўды цалуе. Цешыцца,—не нацешыцца хлопец. „Пачкай, клыбачка, прыдзе весна, пажэнем кароўкі ў поле і скруцім дудку, будзем іграць!! Жупяць, не нажупяцца сабе два хваравекі.

Час ім хутка ідзе, быццам вада плыве. Вечарам бывае, што прыдуць вясковыя хлопцы палядзец на жорава, казкі часам раскажываюць....

Міхась пад вясну неяксьць стае лянівейшым: усё яму хочэцца больш полежаць; з хлопцамі адпала ахвота кумпанства вадзіць. Работа, празначэная мачыхай, часта ляжыць не пачынанай, а за гэта мачыха часцей куксае хлопца. Міхась з жоравам вытварылі сабе нейкае асобнае жыцьцё; бяз слоў разумеюць адзін другога; с сабой не разстаюцца.

Хутка праляцела зіма; павеяў цяплейшы вецяр; пачаў сьнег сходзіць і мухі забарабаналі на вокнах. Але Міхась ужо ня прывітаў вясны, ня выбег на вуліцу. Лежаў, як аплатачак сухенькі, таяў як васковая сьвечка. Усе ведалі, што Міхасёвы дні ужо палічаны.

Мачысе сэрца падказывала: „Хутэй бы дайшоў“.... Жораў не хадзіў, як калісь па хаці, але стаяў у кутку, скрыльля апусьціўшы, і думаў нейкую людзям незгаданую птушыную думу. Ня было каму птушку накарміць, ня было каму с птушкай пажупіць.

У чацьверг раніцай сонейка цэлай галавой укацілася да хаты.

Куры кудкудахталі з вялікай курынай радасьці. Кот Мацей, скочыўшы с печы, пачаў мыцца. Гудзелі на шыбах мухі.

Паршучок рабенькі разваліўшыся ля парогу: „рох....—рох—рох“ славіў сьвінскім абычаем прышоўшую вясну. Мачыха набільніцамі—та—та—та—та—стукала, ажно рэха на вуліцы ёй адгуківала—ткала шарак.

„Мама“.... азваўся зьменяным голасам Міхась. У мачыхі сьціснулося горла ад страху. „Смерць“—віхром праляцела ў галаве кабеты, бо Міхась ніколі яе не зваў мамай: неяксьць бяз гэтаго абыходзіўся ў гутарцы.

„Мама.... мамачка!“ клікаў прыспешаным голасам.—„Зараз бягу, Міхаська, чаго хочэш?“ „Дай мне жорава.“—„Міхаська, а мо хочэш малачка?“.... „Не, нічога не хачу, дай мне толькі жорава.“ Мачыха паднесла жорава, паставіла на пасьцелі, а сама бягом на вёску скліцаць баб.

Пакуль зышліся кабеты, Міхась ужо лежаў мёртвы. Жораў лапатаў скрыдламі, тоўкся с кута ў кут.... „крр-крр“ жаласна пішчаў, куры кудухталі.... „куд-куда, куд-куда;“ „а-у-у-у“—ня вытрываў пад сталом Лыска і жаласна завуў і толькі падсьвінак рабенькі лежаў ля парогу і радасна „рох-рох“—хваліў сьвінскім абычаем вясну.

На хаўтуры сабраўся народ. Нават старая Алена, ў каторай калісь Міхась Рэбчыку хвост адкруціў, стаяла пры мачысе, ды адчытывала аванлю па нябошчыку—Міхасю.

—„Бедная ты, суседка, отож табе смутак, гэтакі хлапец

удалы быў! Гэтаж жарты? каб ён, каму грушачку зглуміў або агурочак вырваў“....

Жораў, забіўшыся ў качарэжнік, прымкнуў вочы. Хто яго знае, ці ён спаў, ці яму было брыдка слухаць Аленіных слоў.... а мо хацеў сабе запам’ятаваць ноту хаўтурнай песьні.

„Вечны пакой яго душачцы!“ Загула ўся хата. Прыкрылі станом дамавіну і пачалі выносіць на могільцы. Жораў заварухаўся, азірнуўся па ўсіх кутах і вышаў за дамавінкай. Людзі дзівам задзівіліся і далі дарогу птушцы. Сумна, важна, як сплаканая маці, жораў першы пашоў за Міхасём.

„А-у-у-у“, завылі бабы ад птушынай мудрасьці. Пастухе цеснай грамадкэй дзержаліся ўсю дарогу па блізкасці жорава.

Прышлі на магілкі і апусьцілі дамавіну з Міхасём у выкапаны дол. Пачалі засыпаць.

„В-е-ечны п-а-акой“.... застагнала песьня... над сьвежай магілай; жораў задрыжэў, колькі разоў пахіснуўся на нагах і лоп—лоп.... узмахнуў шэрымі скрыдламі і узняўся да лёту.

Паволі, цяжка птушка падымалася ў ваблакі, бо несла с сабою вялікі галч зоркам ясным, хмаркам белым.... „Крр—крр“, скаржылася гарачаму сонейку; „крр—крр“ расказывала напатканым брацейкам жоравам.

Цяпер могількі ўжо парасьлі дзёрнам і там зялёна кругом. Як вокам сьцяць—густы лес шуміць. На магілцы Міхася крынічка стаіць і зьвецца яна „Жураўліныя Сьлёзы“.

Васеньні вецяр гудзе, казку сумну нясе.

Жоўты ліст сьцеліцца зямлёю, і ціха, ціха на задушкі ў цёмную ночку шепчацца с крынічкі вадою. Я падслухала гоман той, пажоўклага лісьця с крынічкі чыстай вадою і цяпер вяду сказ, як калісь жыві Міхась у запечку нашых хат, беларус малы брат.

Цётка.

Тытаніка.

Шмат залежыць, як чалавекам кіруюць з маленькосьці. Калі дзіця стараюцца гадаваць так, што яно бачыць з малых дзён навакола сябе праўду, дабрату, справядлівасьць, то можна сьмела спадзевацца, што з гэтакага дзіцяці вырасьце і шчыры, справядлівы добры чалавек, і на адварот: дрэнна гадуючы дзіця, чэкай, і дрэннага чалавека. Такжэ часам трапляюцца і вырадкі.

Гэтак сама бывае і з цэлымі народамі. Як які народ па ставіць мэтай развіць у сабе добрыя звычаі дзеля таго ён будзе старацца, каб у школах роднага краю вучылі аб гэтых добрых звычаях, каб у кніжках аб іх пісалі, каб у хатнім жыццё сьце-раглі гэтых звычаяў. Такім спосабам дабьецца гэты народ, што у супраўду сваімі добрымі звычаямі будзе вырожнівацца паміж іншымі народамі.

Прыверам такога народу могуць для нас быць англічаньы. Англічаньы з даўных давен стараліся развіць у сабе адвагу, сьме-ласць, пашану для працы і для абавязку, помач сільнейшага для слабшых і шмат—шмат ішчэ іншых добрых старон у чалавечай натурьы.

Багацьця сваей душы выказалі сыны англіцкага народу ле-тась, як тануў карабль Тытаніка.

Вечная ім слава ідзе і памяць ад усіх народаў!!

У 1912 гаду быў выбудаваны карабэль Тытаніка, каторы па сваей вялічыне, быстраце і выгодзе меўся быць найважнейшым караблём паміж караблямі усяго сьвету. Даўжыня Тытаніка была больш чым чацьверта часьць вярсты; быстрата плыцьця—сорак верстаў у гадзіну.

Народу зьмясьціць мог у сабе столькі, колькі мае у нас ся-рэдняя вялічыні беларускае мястэчка. А ў сярэдзіні то ужо такая роскаш—багацьце было заведзена, што трудна апісаць. Было некалькі у Тытаніка паверхоў (этажоў), у кожным паверсі шмат пакояў, саяў. Былі у гэтым караблі устроены і лазні, і ванны, і асобныя пакоі для куреньня паперосаў; салі для гімнастыкі, для балёў, канцэртаў. Была на Тытаніку і вялікая аркестра музыкаў. А як хто багаты ехаў, то мог хоць тры пакоі сабе на-няць, ведама за вялікіе грошы.

Дзеля таго сабралася між пасажырамі шмат вельмі бага-тых і слаўных людзей. З нашага краю было некалькі чала-век—але звычайных бедакоў, шаракоў, едучых за морам шукаць хлеба.

З літоўнаў ехаў малады ксёндз Монтвіч, кажуць, надта доб-ры быў чалавек.

Тытаніка толькі першы раз выбіраўся ў дарогу і адплываў з Англіі у Амэрыку, як які вялізны пышны палац, асьвечаны электрычэствам; музыка вясёла іграла. Пасажыры сьмела ад-ежджалі і сядзелі на Тытаніку спакойна, як у Бога за плячыма.

У ночы з другога красавіка на трэці быў вялікі канцэрт-балъ на караблё Тытаніку. Паням і паненкам, прыбраным у лёгкіе сукні, нават у галаву не магла прысьці думка, што за га-дзіну якую ім прыдзецца выскакаць у халодную ваду бязконца глыбокага мора. Ноч цёмная, няма глядзела і вецер глуха вьў, гудзелі фалі. Карабэль на палавіну дарозі ад Англіі да Амэры-кі, горда сьляшыў наперад: ледзяная гара—сьмерць паволі збліжалася вадою да Тытанікі.

Пасажыры да позна весяліліся. Скончыўся бал. Некаторыя пачалі разыходзіцца па каютах (пакоіках), а некаторыя селі у карты іграць; іншыя зноў шпацыравалі сабе спакойна.

Толькі некалькім пасажырам задалося, што карабель як бы аб штось крыху стукнуўся; але ніхто не спалохаўся. Пасажыры спакойна клаліся спаць.

Толькі адзін камандзер-капітан карабля зразумеў, што ратунку немашка, што тысячы людзей знойдуць сьмерць у моры. „Адчапляць чоўны, слухчаць на ваду! будзіць пасажыраў! Найперш ніхай садзяцца кабеты і дзеці малыя“, скамандаваў ён спакойным голасам. „Музыкі, грайце найвяселейшыя рэчы, каб дадаць адвагі баязлівым!“ а у тэлефон спешна паведамляе маладзенькага тэлеграфіста Філіпса: „Высылайце тэлеграмы усім караблём, што наш карабель прадзюраўлены, пасажыраў спасаем на чоўны і не трымаімся на моры доўга, хіба якіе дзьве тры гадзіны“. Тэлеграфісты пры апараче зьялеў як хустка, але цвёрдай рукой бьець тэлеграмы ваўсе староны бязмернага акеана! „Тонем... ратуйце, карабель прадзюраўлены!“...

Адзваваюцца тэлеграмам кожныя караблі, але найбліжэйшы карабль і той так далёка, што толькі можа прыплыць за шэсьць гадзін. Тэлеграфіст дае знаць камандзеру: найбарджэй прыйдзе помач толькі за шэсьць гадзін. Такая вестка для капітана тэлеграфісты усё роўна што пярун, бо яны добра ведаюць, што карабль не прадрэжыцца столькі па моры. Аднак ні малады тэлеграфіст перапырае свае работы на тэлеграфі думкай аб старэнькай матцы; ні капітан не плачэ на дсваімі, дзецямі каторыя хутка астануцца сіратамі, але ратуе чужых дзяцей. Як сядалі у лодкі кабеты і дзеці, то ні адзін мужчына англічанін не намагаўся, каб сесці у лодку, хоць яго раздзялялі з жонкай, або дзеткамі. Калі вельмі старэнькаму мільянеру Шмідту сказалі: „Вы па сваёй старасьці можэце сядзець у лодку?“ „Не“ адказаў Шмідт „цяпер сяджаюць толькі дзеці і кабеты“. „І я не сяду, а с табою астануся“, азвалася жонка Шмідта і после разам абое утанулі. Лодкі перапоўненыя тонуць. Людзі, непаспэўшыя апрагнуцца, качанеюць у халоднай вадзе. „Ужо два паверхі пад вадою“ тэлефануе капітан тэлеграфісту Філіпсу. Філіпс кідае тэлеграму караблям: „Ужо два паверхі пад вадою, ратуйце!“... Музыканты іграюць, маракі далі сядзяць пасажыроў; ніхто с каманды ня думае аб себе. Тонем! ужо чацьверты паверх пад вадою, зараз пойдзем на дно, спяшыць капітан паведаміць Філіпса... Электрычства гасьне, карабль цёмны; навакола стаіць плач, крык. Сын мой, сыночак, тоне,—ламае кабета рукі. Капітан кідаецца у мора лавіць хлопчыка, аддае мацеры, а сам варочаецца на карабель. Тытаніка устае адным канцом да гары, ківаецца. Музыкантам устаюць валасы на галаве, ускрыківаюць: тож мы тонем... „Гімн на астатак заіграем!! крычыць задушеным голасам капельмэйстэр „Мыбліжэй к табе Божа“. Заплакалі інструмэнты

у дрыжачых губах музыкантоў. „Ратуйце.... пасажыроў“...., пасьледніе словы выбівае Філіпс. Тытаніка ідзе на дно. Вада забубатала, выгладзілася; і ані знаку страшнай магілы.

Сьпіце сном вечным капітан, Філіпс, музыканты, і ўсе тые, што аддалі сваё жыцьцё, за жыцьцё другіх: памяць аб вас не загіне; будзе яна будзіць у сэрцах людзкіх новых веліканоў—багатыроў і падымаць іх на нязьмерану высату чалавека над зьверам!!

Б—а.

Малады дубок.

I.

— Ну, і людзі!—гаварыў сам сабе Максім Заруба:—ну, украў, ну, сьсек, хай цябе ліха сячэ; ды не рабі-ж ты на зьдзек чэлавеку, не рабі так, каб кожнаму кідалося ў вочы тваё зладзейства, гіцлю!

Максім старанна аглядаў сьляды недаўнай кражы ў яго абходзе. Высокі, у палавіну чэлавека, дубовы пень ясна выдзяляўся сярод дзерэвак і сьвяціў сваім сьветла-жоўтым верхам і сьвежым трэскамі вокал, а шырокая, разложная верхавіна і адсечаныя сукі пазіралі так невясёла, так сумна, бы тые пакінутыя бацькам дзеці. Зірнуўшы ў гару, Максім угледзіў маладую бярэзінку з абламанымі галінкамі. Гэта дуб, звалены безжаласным тапаром, кідаючыся, чапіў яе сваімі крэпкімі сукамі.

У лесі было ціха і маркотна, толькі ў гары стаяў глухі шум старых хвой і ялін. Высокіе асіны і бярозы прылучалі зрэдка і свой голас да гэтага шуму, як часамі дужэй падыхаў сыры халодны вецяр і варушыў іх голае вецьце. На гэтым мейсцы, дзе рос дуб, мала назначылося прастору, і маладыя высокіе ёлкі ўжо разгарнулі свае кашлатыя зялёныя лапы і занялі мейсцэ дубу. Так і за сталом жыцьця, дзе сядзіць песная люцкая сем'я няпусте мейсцэ выхвачэнага сьмерцьцю сям'яніна.

Максім трывожна азірнуўся вокал, зьняў з за плеч сваю старасьвецкую стрэльбу і паставіў каля хвой; дастаў з за пояса сякерку і пачаў заметаць сьляды неупільнаванага злодзея. Ен ацерабіў верхавіну, пасьцягаў сукі ў гушчар, сьсек пень каля самай зямлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а тое мейсцэ, дзе быў пень, закрыў зялёным мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крўху злодзеям. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкрыць сьлед гэтай кражы, каб самому не нагарэло ад лясьнічаго. Кончыўшы работу, Максім адышоўся крўху і азірнуў сваю працу, ці німа ешчэ якога знаку, па катораму можна было б замеціць, што тут украдзены дуб. Усё было прыбрана

гладка, але Максіму здавалася, што варта толькі зірнуць аб'ешчыку, каб адразу прыкмеціць, што не хватае аднаго дубу. А можа аб'ешчык раней яго агледзіў гэты нядогляд, і ўжо вядома ў лясніцтве аб гэтай пакражы.

— І выбярэ ж часіну, паганец!—зноў разважаў с сабой Максім.

— Ну, каб папаў! Гужы, лейцы—ўсё пасек бы.

Максім ніяк ня мог супакоіцца. Ён вышоў на дарогу, куды вёў сьлед ад калёс. Але далей трудна было разабраць, куды ён пашоў: ці мала едуць па дарозі ва ўсе канцы? Максім пастаяў, патупаў, як бы разбіраючы важную справу. На душы ў яго было цэлае пекло. Злосьць на таго, хто сьсек дуб, хто як сумыслу, як на зьдзек яму зрабіў гэту кражу, ніколучкі не клапацячыся схаваць канцы; далей страх перад ляснічым, страх за страту куска хлеба: даўно ужо капаецца пад яго аб'ешчык, не раз дакляровываў яму ляснічы прагнаць яго з мейсца. Усе гэтыя думкі і пачуваньня і рабілі тое пекло, што было на душы Максіма.

— І хто ж бы мог зрабіць гэта?—Максім пералічыў колькі гаспадароў з вёскі, каторыя былі ў яго ў вялікім падазрэньні. Але, не злавіўшы, не кажы, што злодзей.

Максім ешчэ раз прышоў на тое мейсца, дзе рос ешчэ ўчора прапаўшы дубок. Як дарагі нябошчык, стаяў ён у вачах беднаго лясніка. Прыкрыўшы камель яловымі лапкамі, Максім памалу пасунуў лесам.

Увесь гэты дзень, цэлы вечар і ноч ня меў Максім супакою. Нават есьці не хацелася яму. Нейкі страх і трывога душылі яго. Кінуцца за вёсніцы на дарогу сабакі, забрэшучь на каго, ці так што здаецца іх сабачаму розуму, Максім чуў, як у сярэдзіне ў яго нешта траслося, і яму здавалася, што гэта пэўна ідзе Марцін с каморы ад ляснічаго з наказам зьявіцца у кватэру. Але сабакі, пабрэхаўшы, змаўкалі, і патрывожэная ноч ешчэ цяжэй насадала на халодную сырую зямлю, і ешчэ маркотней шумеў над рэчкай аголены лес. Старая верба, стоячы над самай хатай, шумела і хвастала галінамі па стрэсі і як на зло Максіму гаманіла пра па-кражу.

Стукне вецяр у ваканіцу, Максім увесь пацелаўся: яму думалося, што гэта ляснік, ці аб'ешчык.

II.

Андрэй Плех даўно ўжо меў сабе на прымеці дубок у лесі. Ешчэ летам, соваючыся с каробкаю па грыбох, насунуўся ён на гэты дуб. Як чэлавек, каторага агарнулі грэшныя жаданьні, Андрэй наўперад азірнуўся і пачаў агледаць важнецкае дрэво. Высокае, роўнае, выноснае, як точэнае, яно, здавалася, сумыслу тут вырасла на пакусу чэлавека. „А пся кроў яго“, цмакаў Андрэй:—„от былі-б восі! А якіе хвацкіе вышлі-б паліцы на сохі!“ (Андрэй быў майстар па часьці сох). Да не так-то лёгка ухваціш

яго тут: сьсячы, пападзіся,—такі табе штрап закоціць земскі, што і кароўкаю не адапхнешся. І Андрэй, ешчэ раз акінуўшы вокам дубок, ўздыхнуў і паплёўся да дому. На ўсякі выпадак ён замеціў гэто мейсцэ. Скора пачалося жніво, і Андрэй забыўся аб дубку, Але, як на грэх, у яго колах разышліся сьпіцы. Трэба было думаць, як справіць новыя колы. На каводкі і вободы Андрэй меў пра запас бярэзіну, добрую, баравую, чачоткаватую бярэзіну с казённага лесу. Гэта Мікола Сіняўскі удружыў яму. А дзе б ўзяць дубінкі на сьпіцы? І адразу ў яго вачах стаў малады дубок, што бачыў у лесі, зьбіраючы грыбы. Бадай ня кожын дзень думкі Андрэя вярцеліся каля гэтаго дубка. Кепска толькі, каб яго качкі, калі пападзешся з ім. У сваім жыцьцю Андрэй кіраваўся прыказкою: „Не бяры чужога і ня бойся нікога“. Але во прыпёрла так, што прыходзілася касаваць гэты мудры кірунак. Праўда, што ў лесі красьці ня грэх. Гэта ня тое, што залезьці да чэлавека ў хату. І хто ў лесі ня злодзей, той у дому не гаспадар. Лес—Божы—Бог яго росьціць і Бог гадуе. А князя чорт ня возьме, калі ён, Андрэй, сьсячэ адзін дубок. Так разважаў вечэрамі Андрэй, пыхкаючы люльку.

Раз пад вечар—гэта было ў нядзелю—Андрэй ішоў з мейсца. і так неяк зрабілося, што ногі Андрэявы самі пашлі па тэй дарозі, каля каторай стаяў гэты шальмоўскі дубок. Андрэй ня мог стрымацца, каб не даведацца свайго даўнейшага знаёмага. Лес быў ужо саўсім бяз лісьця, і малады дубок выглядаў цяпер ешчэ раўнейшым, ешчэ прыгажэйшым.

— Ах, злодзей!—гаварыў, цешучыся, Андрэй і агледаў дубок.

Ідучы да дому, Андрэй вылічаў, калі схадней яго сьсеч. Квадра месяца пры гэтым стаяла у Андрэя на першым плане. Праз колькі дзён будзе маладзік. От тады ён і зызьне яго.

Як раз прад Усімі Сьвятымі, натачыўшы сякерку, Андрэй шэпануў свайму сыну:

— Запражэш каня і пад'едзеш пад Доўгі Лужок. Я буду там чэкаць цябе. Ды глядзі, калі хто спытае, куды едзеш, скажы—па каноплі.

Андрэй выбраў такіе сьцежкі, дзе б яго ніхто не спаткаў: асьцярога не паішкодзіць, і ішоў, прыгнуўшы галаву. Аднак чым бліжэй падходзіў ён да лесу, тым большы чуў ён страх. А змрок, густы, халодны, няпрыветны, нярухома аблегаў зямлю. Ціха, глуха. Хоць бы дзе зык чэлавечага голасу. І нейкая жуда ахапіла Андрэя. Почуваньне маркаты і адзіноты агарнуло яго. Андрэй азірнуўся назад, на сяло. Скрозь цемрадзь прыветна свяціліся вокны мужыцкіх хат чырвонымі і бледнаватымі плямкамі. Там сядзелі людзі, і на душы ў іх была згода. Толькі ён, як злодзей, крадзеца адзін скрозь гэты змрок, прыхільнаго хаўрусніка кожнаго злодзея. Андрэй пачынаў каяцца, што выбраўся на гэту справу. Лепш бы паставіць кварту за кусок дубіны—і сам выпіў бы чарку і быў бы сьмел і спакойны. І яму хацелася, каб хто перашкодзіў

яму цяпер, каб мець законнае право вярнуцца да дому. Так было на душы Андрэя; ногі яго ўсё неслі і неслі ў гэты страшны, пануры лес, дзе цяпер так цёмна і жудасна. Ешчэ гусьцейшы і цяжэйшы змрок апрануў Андрэя, як ён ўступіў у лес. Падышоўшы с поўварсты, Андрэй спыніўся. Во тая хвоя з вежаю, ад катораў трэба ступіць колькі крокаў направа. Патупаўшы, Андрэй сяк—так намацаў гэты дубок, каторага старажыў ня толькі Максім, а ешчэ пільнавалі і другіе старажы, каторыя былі ў самым Андрэю—страхі. Андрэй прыслухаўся. Лес маўчаў. Можэ ён зацікаваўся, што будзе рабіць тут гэты чалавек, чаго ён прышоў сюды варушыць і трывожыць яго цяжкі. блізкі да сьмерці, сон. І было штось страшное ў гэтым нямым спакою лесу, і гэты страх перадаваўся Андрэю: ён стаяў ціха, баяўся кашлянуць і павольна адводзіў яловыя лапкі. Калі—некалі жалобна шорхаў сухі, завяўшы ліст, адрываючыся з дзерэва і кідаючыся на сыры дол.

— Ну, што будзе, то будзе.

Андрэй ўзяў сякера, хацеў перахрысьціцца, ды стрымаўся: гэта справа не сьвятая, і ён не адважыўся прызваць на помач Імя Бога. Сякера высока паднялася ў гару, і пачуўся першы стук. Вострая сталь глыбока ўрэзалася ў маладое дрэво, і гэты першы зык быў падобны да цяжкага, адрывістага кашлю, каторы вырываўся з глыбіні надарваных грудзёў сухотніка.

Андрэй, секануўшы раз, адскочыўся ў бок і на момант замёр, прыслухіваючыся. Але кругом было так сама глуха і ціха. Зноў ўзяцела сякера і пашла латашыць ўсё часьцей і зласьней. Скура адна палавіна дубка была падсечэна; Андрэй зайшоў з другога боку. С кожным ўзмахам сякеры дуб слабеў і хістаўся, дрыжэў голымі сукамі і ўсім сваім целам. Во ён чуць пахіліўся, абамлеў і, здавалася, агледаў мейсцэ, дзе б упасьці. Андрэй упёрся рукой і таўхануў яго. Голье сукі крануліся сукоў суседніх дзерэвак, як бы жэгнаючыся з жыццём, зацапіліся на момант і, слабеўшы, асунуліся і маладое дзераво цяжка ўпало, застагнаўшы, на зямлю. Андрэй адышоўся і зноў стаў слухаць. Адмерыўшы чатыры тапарышчы па камлю, Андрэй з нейкаю злосьцю стаў адсекаць кавалкі дубу. Адсекшы кавалкоў шэсьць, ён пазнасіў іх на дарогу. Воодалёк пачуўся глухі стук колаў аб карэньні. Андрэй пашоў на спатканьне сыну.

III.

Ешчэ ніколі не зазнаваў Андрэй такога клопату, як цяпер. Не дарма гавораць людзі: „Хто украў парасё, таму ў вушох пішчыць“.

Прывёзшы да дому шэсьць кавалкаў дубу, Андрэй да часу паскідаў іх на старану, дзе лежало ешчэ немалочэнае жыто і салома. Прызнацца, Андрэй нават не рад быў, што сьсек гэты дубок: мала што можэ стацца! Быць ня можэ, каб хто не бачыў, як ён пхаўся ўночы з лесу. А языкі ў людзей даўгіе... Пад уплы-

вам гэтых думак Андрэй быў неспакойны: спаў кепска і часта абуджаўся, прыслухіваўся, што робіцца на дварэ.

Кожны грук, шум, аброненае кім на вуліцы слово прымушала трывожыцца і думаць чорт ведае што. І якая гэта схованка—гумно? Усякі дурэнь першым дзелам паткне туды свой нос. Тут Андрэю прышлі на памяць тые здарэнні, калі ў гаспадароў знаходзілі дубкі, бярэзінкі і ўсякіе падобныя рэчы як раз у гумнах... Трэба перэхаваць і чым скарэй, тым лепей,—покі не ўзялі ешчэ труп.

— Што гэта, Андрэй, на цябе сягонья сну німа?—пытала жонка.

— Так ня сьпіцца.

І, памаўчаўшы, Андрэй сказаў:

— Ведаеш, я ўсё думаю, каб не агледзіліся гэтаго дубка.

— Можна ж схаваць так, каб не знайшлі.

— От і я гэта думаю: ў гумне якая схованка? А дзе схаваць?

— Схаваеш заўтра—будзе часу. А цяпер сьпі.

Жонка адварнулася да сьцяны, і праз мінуты дзьева заіграла носам. А Андрэй ешчэ доўга лежаў з адкрытымі вачамі і разважаў. Страшныя думкі лезлі ў яго галаву. А што, калі хто удасць яго? Прыдзе вураднік, стражнікі з абешчыкам і ляснікамі, зробіць вобыск і напэўна знойдуць яго дубок. Зноў Андрэю ўспаміналіся падобныя здарэнні. Моташна рабілося ад гэтых думак. Андрэй усунуўся ў шлапакі, накінуў на плечы кажух і вышоў на двор. Божэ, якая цёмная ноч! Здавалася, небо блізка—блізка нахілілася к зямлі і ціснуло яе сваім густым і цяжкім змрокам. І ўсё вокал было так глуха, так нема, ўсё роўна як закамянела, або вымярло. Андрэй зірнуў у той бок, дзе быў лес. Яго аж скалануло: здаецца цяпер каб і золатам абсыпалі яго, ён не пашоў бы туды; як толькі хапіло ў яго адвагі ісьці туды, ў такую цемрадзь! У сяле было так сама ціха і глуха, нават сабакі і тые ўсе змоўклі; відаць, і яны чулі гэты страх магільнай цішы і не адважываліся зрабіць між сабой пярэклічку. Толькі ў Яхіма хлявушку заблеяло жаласна ягнятко, згубіўшы сваю матку, і зараз жэ пачуўся кароткі атветны воклік старой авечкі: „Ідзі да мяне!“ ды часамі ў сьвінушніку ціха стагнала праз сон свінья такім змарнелым, стамлёным галаском, ўсё роўна як бы ёй заставалася тры цвёрці да сьмерці.

Андрэй пастаяў, паслухаў. Гэта маўчалівая і страшная ноч не дала яму нікога атказу, і ён пашоў у хату.

„Сагонья ешчэ можна быць смелым, думаў Андрэй, кладучыся на палок і укручываючыся у дзяругу. Покі тое ды сее, то ешчэ ёсьць часу схаваць, а цяпер можна спаць смела.“ Але Андрэй лежаў ешчэ с поўгадзіны і думаў, як хітрэй схаваць дубкі. На гэтых думках Андрэй і заснуў. І прывініўся яму сон. Здаецца, прышоў ляснік, Максім Заруба, ў чым абходзі ён высек дубок. Прышоў ня злосны, як можна б чэкаць, а надта маркотны. Твар яго быў белы, як бы вымазаны мукой.

Адабраў, брат Андрэй, ты ад мяне кусок хлеба!—сказаў Максім,—ад цябе я гэтаго не спадзеваюся.—Сказаў, і не вядома дзе дзеўся.

Андрэй стаяў, як аглушэны. Хацеў сказаць слово—язык не варушыўся; хацеў бегчы за Максімам—ногі ня слухалі. І, цяжка застагнаўшы, Андрэй абудзіўся.

Ноч, доўгая, жудасная, трывожная ноч, ешчэ цяжка аблегала зямлю. Толькі што адсьпевалі другіе пеўні, і сяло ўсё ешчэ спало цяжка і глыбока, Андрэй лежаў і тросься—так узбунтаваў яго гэты сон, і такі ён быў ясны, жывы і страшны. Трудна выказаць, што рабілося цяпер на душы у Андрэя. За ўсе тые часы, як ён убачыў гэты прокляты дубок аж да цяперашней мінуцы, Андрэй ні разу не падумаў аб тым, што цяпер яму прыснілося. І ня было прычыны так думаць: ці мала людзі крадуць у лесі? Каб за кожную неупільнованую кражу ў лесі выганялі ляснікоў, то і ляснікоў ня было б на сьвеці.

І чаму ж ён прысьніўся і прысьніўся так ня добра? Цяпер, Максім ні на адзін момант не схадзіў з вачэй Андрэя. Андрэй ўспомніў, што яны з Максімам калісь сябравалі, разам гадаваліся—разам былі на прызыві і ў адзін год жаніліся, і ўжо потым ра, зышліся, разышліся не з за якога ліха, а так—проста, разлучыліся; а сходзіліся—кожны з іх мог сьмела паказаць вочы адзін другому. І Андрэй першы раз пачуў, што нейкая сьцена вырасла ў гэту ноч між ім і Максімам. Андрэю было чагось шкода. Чаго ён і сам ня ведаў.

Гэта была цяжкая і неспакойная ноч у жыцьцю Андрэя.

IV.

— Ну што ў цябе чуваць?—Парубкі ў лесі німа?

Максім пачуў, што па сьпіне ў яго запоўзалі мурашкі, і нейкі холад прабег па ўсім яго целі. Маленькае замешаньне, і Максім цвёрда сказаў:

— Усё ў парадку.

— У парадку? Ну, то хадзі ж, я табе пакажу, які ў цябе парадак.

Сказаўшы гэта, аб'ешчык, сярэдніх гадоў чэлавек, правая рука ляснічаго і пярвейшая шэльма, скрыва і злосна зірнуў на лясніка і павёў яго ў лес. Максім увесь задрыжэў. Залажыўшы рукі за сьпіну і крэпка сьціснуўшы стрэльбу, ён моўчкі ішоў за аб'ешчыкам. Ён добра ведаў, куды вядзе яго гэты кат і што хочэ паказаць яму.

„Вядзі, нехай цябе сьляпога водзяць. Кланяцца табе ня буду і прасіць твае ласкі не стану. Што будзе, то будзе,—думаў ідучы Максім.

— Ці ня будзеш ласкаў зірнуць,—гаварыў тым часам аб'ешчык, прывёўшы лясніка на тое мейсцэ, дзе колькі дзён назад стаяў дубок. Аб'ешчык добра націкаваў гэта мейсцэ, і ў яго наў-

перад ўсё было разлічэна. Нават яго далікатная прамова да лясніка была абдуманая раней, каб злосна нацешыцца с таго, як будзе выглядаць Максім Заруба, стоячы перад пнём сьсеченага дубу. Але працягнутая рука яго так і засталася: перад німі было гладкое мейсцэ і вокал стаялі дзеваны, ды дзе—ня—дзе тырчэлі абросшыя мохам даўнейшыя пні. Максім пазіраў на аб'ешчыка паглядам чалавека, каторы нічога не цяміць і чэкае тлумачэньня.

Аб'ешчык зірнуў на Максіма. Чуць значная усмешка прабегла па губах лясніка. Нават ёлкі, каторым на гэтым мейсцы было крыху прасторней, здавалася, усмехаліся, пазіраючы на аб'ешчыка—такую дурную меў ён міну ў гэту мінуту.

— Што за чорт!— сказаў ён:—тое самае мейсцэ, а дзе ж пень?

— Мала тут пнёў?—спытаў Максім, стаўшы на прыкрыты мохам пень недаўна украдзенага дубу і паказываючы рукой на старыя пені.—Ды і сам пан стаіш, як пень,—ня вытрываў Максім, каб не пасьмеяцца з аб'ешчыка.

— Ты мне кпінак ня строй!—крыкнуў аб'ешчык і забегаў вокал лясніка, як ганчак, выноўваючы сляды. Улучыўшы мінуціну, ляснік зірнуў адным вокам сабе пад ногі. У адным мейсцы мох адхіліўся, і с пад яго сьвяціўся сьвежы пень. Максім чуць—чуць пасунуў нагу, каб закрыць гэту лысінку. Аб'ешчык, як каршун, зірнуў на лясніка.

— А на чым ты стаіш, ягомасьцю? Максім пачуў, што ён прапаў.

—Стаю, як і пан: нагамі на зямлі—Аб'ешчык раптоўна падскочыў да лясніка, таўхнуў яго у грудзі і кашкануў нагой мох.

Пень раскрыўся.

— Зладзюга! лес крадзеш, сам канцы хаваеш!—як гад, сіпеў аб'ешчык.

У адзін момант ўсё пазелянело у вачах Максіма, і лес закружыўся, засакаў. Нічога не разважаючы, размахнуўся ён, і яго цяжкая рука з голасным плескам апусцілася на шчоку аб'ешчыка. Шапка зляцела з яго галавы, і сам ён захістаўся і паляцеў потырч носам на гэты пень. Максім накінуўся на свайго ворага і пачаў мяць яго.

— Удушу!— хрыпеў ён, як зьвер, сьціснуўшы аб'ешчыка за горла. Аб'ешчык зьвіваўся, як вуж, малаціў нагамі, кусаўся. Вочы яго вылазілі с сваіх гнездаў.

Памыкаўся ён крычэць. клікаць на помач, але голас яго ня мог выбіцца з грудзёў, а вокал ня было ні адной жывой душы. Адзін толькі лес, нямы сьведка люцкога глупства, стаяў вакол глухой сьцяной і маўчаў, не варушыўся. Відаць, ён бачыў ешчэ не такія справы, стоячы тут векамі.

— Братка, зьмілуйся! за што?—енчыў аб'ешчык, страціўшы надзею выкруціцца з рук лясніка.

Да Максіма вярнулася памяць і розум. З вялікаю ненавісьцю зірнуў яму у твар, борзда падняўся і сказаў:

— Ідзі жалься на мяне,—і злосна пашоў у лес.

Аб'ешчык падняўся, ўзлажыў шапку, дзіка азірнуўся вокал і кінуўся бегчы.

— Гвалт, ратуйце!—крычэў ён, бягучы.

V.

Досьвета другога дня Андрэй ужо кошкаўся ў хлеве. Запаліўшы газоўку, павесіў яе на сьцяне і ўзяўшы сахор, Андрэй адкідаў гной ад сьцяны с таго боку, дзе было вышэй. Чорная карова з адной загарадкі, цялушка—выпускка-з другой і чырвоны конік ўставіліся пільна на гэту цікаўную дзею. Толькі адна свінья не хацела зьвертаць увагі на Андрэя. Яна спакойна лежала ў сваім бярогу і, здавалася, ніколекні ня дзівілася, як бы даўно ведаючы, што і чалавек зазвычай бывае свіннёй. Прабраўшы ямку і выслаўшы яе саломая, Андрэй перанёс сюды з гумна дубкі, закрыў іх тоўстым пластам саломы і наверх нагарнуў гною. Скончыўшы работу, Андрэй акінуў вокам гэты куток, і на твары яго зьявілася усьмешка здаволеньня.

Згніюць тут, калі я сам не дастану іх—сказаў сам сабе Андрэй і спакойна вышаў на вуліцу. Тут ён пастаяў, высмактаў люляк дзьве, павітаўся с суседзямі і суседкамі, каторыя ішлі па ваду, і, як чалавек, катораму німа чаго баяцца, пашоў уладжывацца калы гаспадаркі. Ходзячы па дварэ, ён нават мармытаў сабе пад нос нейкую песьню:

„Шапка мая магерачка“. Прайшло днёў два. За гэты час ня выявілося нічога такога, што б магло патрывожыць Андрэя, і ён ужо рыхтаваўся дастаць с пад гною дубкі, каб пусьціць іх у дзела. Як раз прышоў да яго сваяк, Яхім Бубен.

— Чуў ты,—гаворыць Яхім:—Зарубу гоняць вон с стражнікоўства.

Андрэй зьбягднёў. У сярэдзіне ў яго нешта заняло, як бы адарвалася, і ён пачуў, як сэрца яго затахкало дробна—дробна.

— За вошта?—спытаў ён.

— А хто яго ведае. Кажуць, аб'ешчыка набіў,—парубка там нейкая знайшлася ў лесі, ну, і завяліся.

А можэ так удаў яго аб'ешчык, хто іх там разьбярэ... От, прасіся за стражніка,—закончыў Яхім.

— А! махнуў рукой Андрэй: служачы—хлеб сабачы.

— Ну, не скажы гэтаго. Можна, брат, жыць лепш як на гаспадарцы: паша дарэмная, дровы—дарэмныя, поле, сенакос, сякі—такі абрываўк,—жыць можна.

— Э, брат Яхім: дзе ён ёсьць лёгкі хлеб? Добра служыць з добрымі людзьмі. А калі пачнуць кусаць адзін другога, то доўга не паслужыш. За які—нібудзь паршывы дубок, зжалься Божа...

Тут Андрэй замнуўся.

— Не, брат, лепей не знаць такога хлеба.

Яхім бачыў, што Андрэй ня хочэ, немае ахвоты быць лясьніком. Ну, яго воля.

Усё сяло гаманіло про Максіма, разбірало яго справу на ўсе лады. Адны трымалі руку Максіма, шкадавалі яго; другіе—наадварот, былі рады, бо зайздросьцілі яму. А на агул нікога блізка не чапало тое, што чэлавека страціў кавалак хлеба і нікога не цікавіло, як ён страціў яго. Пра гэта ведаў адзін толькі Андрэй. Але ўсё тут абярнулося так, што яму ня выпадала падзяліцца з людзьмі сваімі думкамі. Горэ ня ў тым, што людзі ня прыймаюць нашых думак, або насьмехаюцца з іх: тут мы можэм хоць цешыць сябе тым, што нашы думкі калі—небудзь знойдуць для сябе лепшы грунт, ці тым, што людзі ешчэ не дарасьлі да іх, і ўсё ж такі мы можэм смела гаварыць іх, крычаць, не саромяючыся паказаць іх прад вачыма ўсяго сьвету. Але таму, хто ня можэ смела сказаць аб сваіх думках, хто баіцца вынясьці іх с сваей душы на люцкі суд і хто мусіць насіць іх, як атруту, на сваім сэрцы. Такіе ня добрыя думкі апанавалі цяпер Андрэя. Яя-не-як, а ён быў прычынай таго, што чэлавека выпіхаюць вон на зіму без кавалка хлеба.... Праўда, Андрэю ешчэ ня верылося, што гэта праўда. Яму зрэдка думалос, што ўсё гэта можэ ешчэ уладзіцца і Максім застанеца. А можэ тут хаваецца сусім іншая прычына? Гэтыя думкі на момант супакоівалі Андрэя, і ён пытка прыслухіваўся, што гавараць людзі. На другі дзень не заставалос ніякаго сумненьня, што Максіма гоняць. Цяпер пачалі гаварыць ясьней і а прычыне, па якой яго выганяюць. Максім, казалі, прадаў дубок у лесі. Моташна было Андрэю слухаць такіе гутаркі—проста сьвет здавыўся яму ня мілы.

Здаецца ўзяў бы завязаў вочы і ішоў бы, няведама куды, абы знайсці заспакаеньне, абы ня чуць тэй згрызоты, што была на яго сэрцы.

І чаго яму было лесьці ў гэты лес? Сядзеў бы сабе спакойна і гора не знаў бы. Эх, здаецца, каб нічога гэтаго ня было, каб яно толькі прысьнілося яму! Усё б было добра, каб ня гэты дубок.

VI.

Як толькі настаў вечар і добра сьцямнелася, а людзі крыху аціхлі, Андрэй ізноў пашоў у хлеў, адгарнуў гной і павыносіў дубкі на дрывотню.

Відаць Андрэй нешта надумаўся. Прыхіліўшы дубкі да сьцяны, Андрэй доўга пазіраў на іх. Хвацкіе дубкі. Важнецкіе вышлі б сьпіцы для колаў. А паліцы на сохі!... На момант Андрэй забыўся аб тым, чаго ён прышоў і ўзяў самы тоўсты кавалак дубка, палажыў яго на плечы і панёс у Нёман. Гэта была яго ахвяра сумленьню; гэтым хацеў ён выкупіць свой грэх прад Максімам і вярнуць спакой душы. Нясучы дубок, Андрэй раздумываў над тым, ці добра ён робіць, ці ёсьць тут які-небудзь толк. Колькі

разоў ногі яго ішлі павольней, ён азіраўся назад—ці ня лепш вярнуцца, ды зноў схваць іх?

— Э!—сказаў сам сабе Андрэй:—збуду з галавы гэты клопат, раз пакончу з гэтым ліхам!

І борзда пашоў на бераг Нёману. Апусьціўшы павольна дубок, Андрэй узяў яго за адзін канец, а другі апусьціў у ваду. Нёман зараз жэ падхапіў яго на свае плечы, і Андрэй адразу пачуў, як яму стала лягчэй у руках. Тут ён з усёй сілы стаўхануў камлюк на ваду. Дубок стралой панёсься на сярэдзіну, і толькі гладзенькая палоска вады абазначылася яго сьледам, і ён прапаў у халодных і чорных ад змроку хвалях Нёману.

— Якому ж лысаму чорту гатаваў я гэты дубок?!—крычала нешта у Андрэю. Для каго я выпакутаваў яго сваёй кроўю? Хто спажыве боль мазалёў маіх?— І Андрэй забегаў па беразі Нёману. Ён пабег на ніз, туды, дзе за нортамі прыгожа разлёгся шырокі гак, у той надзеі, што вада вынясе камлюк дубу на бераг.. Бягучы, Андрэй папаў у вырытую свіннямі яму і ўпаў, ляпнуўшыся жыватам на халодную і мокрую зямлю. Падняўшыся, ён зноў пабег. Во і гак. Але ноч была такая цёмная, што нічагусенька ня было відаць. На другім беразі глуха шарасьцеў вецяр ў сухіх лозах і чараток. Халодная, як жалезо, вада плюхала ў пустыя берагі і ускліпывала, як маці, страціўшы дзяцей сваіх... Пастаяўшы колькі мінуцін, Андрэй пашоў да дому. Раз пачаў,—трэба канчаць. Усё роўна не на карысьць яму вырас гэты дубок. Андрэй ўзышоў на свой двор.

— Андрэй: гэта—ты?—аклікнуў яго голас.

— Я!—аказаўся Андрэй.

— Дзе цябе чэрці душаць?—спытала сярдзіта жонка, вячэра даўно стыне!

— Чорт яе ня возьме, тваю вячэру,— атказаў Андрэй, і палажыў на плечы два кавалкі дубу.

— Куды ты іх валачэш?

— Не табе ведаць.

— Жонка змоўкла, а Андрэй зноў пашоў на бераг. Ён быў злосны і шоў борзда, а жонка назіркам ішла за ім. Яна зацікавілася, куды нясе Андрэй гэтыя дубкі. Спыніўшыся на беразі, Андрэй паўкідаў абодвы кавалкі ў ваду. Жонку узяў нейкі страх. Ні слова не гаворачы, яна пабегла да дому. Ёй здалося, што Андрэй зьвіхнуўся з розуму.

Праз поўгадзіны Андрэй вярнуўся. Моўчкі зьняў ён шапку, расперазаўся, павесіў сьвітку і сеў за стол.

Жонка ня ўтрывала і пачала распытываць Андрэя.

— Ат, ня дуры ты мне галавы!—адмахнуўся Андрэй.

— Ну, ці ж ёсьць у цябе розум? Навошта ж было іх сеч? Каму з гэтага карысьць?

— Чорту лысаму!—сказаў Андрэй.

— Толькі ж чорту.... Хіба іх агледзіў хто?—не адступалася жонка.

— Во дзе яны ў мяне сталі, дубкі гэтыя! сказаў Андрэй і паказаў рукой на горла.—Чэлавека вась выгналі з за іх, а ты....

— Дык ты вярнуў яго гэтым?

Андрэй не знайшоў што сказаць, і маўчаў.

VII.

Ешчэ больш заблутаўся Андрэй. Толькі цяпер ён праканаўся, што кідаць дубкі ў ваду была дурная выдумка. І праўда: ці вярнуў ён гэтым Максіма на мейсцэ? Ці дастаў сабе спакой? І ласне можна адкупіцца ад сумленьня тым, што ён пакідаў у вадзе дубкі?—„Дурэнь я“, думаў Андрэй, трасучы карове трасянку.

Ухадзіўшыся, Андрэй вышоў на вуліцу. Во ўжо колькі дзён ён староніцца ад людзей і жыве толькі сам сабой, сваімі думкамі, каторыя так моцна стамілі яго душу У сяле, ў тым яго мейсцы, дзе вуліца выходзіць к Нёману, стаяла даўней старая карчма. Гэта карчма, бывало, была бітком набіта людзьмі. Сюды сходзіліся і ў радасьці і ў горы; тут была гарэлка, каторая, як кажуць знайкі па часьці выпіўкі, была і крапчэйшая, і танайшая, і шмат прыятнейшая цяперашней манаполькі. І во, па старой памяці, сюды ўсё ешчэ цягнуло селянаў гэта мейсцэ, дзе стаяла калісь карчма, ад каторай застаўся адзін толькі падмурак; і тут стаялі яны, ўсунуўшы ў зубы цыбукі і схаваўшы рукі ў рукавы кажухоў, пад аткрытым небам. І гэтым разам былі тут мужчыны, і сярод іх ішла сур'ёзная гутарка. Андрэй стаяў здалёк адзін і не адважываўся падыходзіць бліжэй. І раптоўна Андрэй задрыжэў: у гэтай кучцы селянаў быў Максім Заруба. Андрэй быў павярнуўся, каб ісьці назад, але яго цягнула нейкая сіла да гэтай кучкі. Патаптаўшыся момант на адным мейсцы, ён зноў павярнуў назад. Максім стаяў і штось гаварыў. Аб чым ён гаворыць? Андрэй ня мог больш працівіцца жаданьню ведаць, што гаворыць загублены ім чэлавек, і ён лашоў. Яму паказалася, што людзі глядзелі на яго так, як бы ведалі ўсю справу з дубком. Андрэй правітаўся с селянамі агульным „Дзень-добры“, а Максіму працягнуў руку і нясьмела сказаў:

— Здароў, Максім.

— Здароў, брат Андрэй! Ну, Андрэй, сказаў Максім: прымай брат, у падсудзі.

Сэрцэ у Андрэя так і апало: ня ўжо Максім ведае, што ён, Андрэй, сьсек дубок—чаму загаварыў аб падсудстве? Не! каб ведаў, то наўрад бы падаў яму руку, ня толькі што зьвярнуўся б да яго с такой мовай.

— За вошта ж, брат, цябе выдалілі?—спытаў замест атказу, нібыто нічога ня ведаючы, Андрэй.

— Тырчэў на дарозі пень, пакуль за яго ня чэпляліся; а сталі чэпляцца—пню ня стрымацца.

— Дык не за дубок атказалі ад мейсца?!—з жарам спытаўся Андрэй, і вочы яго прасьвятлеліся.

Максім нахмурыўся, як бы цень легла на яго лоб.

— Скуль ты ведаеш аб дубку?

— Каму і ня ведаць, як не Андрэю,—пажартаваў Стаська

Гук.

Андрэй зьмешаўся, пабляднеў і сказаў:

— Так гавораць.

Андрэй зірнуў на Максіма. За апошніе часы Максім асунуўся, пахудзеў. Вочы яго глыбока запалі ў лоб. Відаць, много горкіх думак, трывогі і клопату перэмятушылося ў яго мазгах. І было с чаго: што злога ён зрабіў? за чью віну паплаціўся? І куды цяпер дзецца? Андрэй як праступнік, апусьціў галаву. Момант, і ён увесь здрыгануўся, падняў галаву, акінуў усіх поглядам.

— Максім, братка! Гэта за мяне ты пакутуеш: гэта я сьсек дубка! Рабі са мной, што хочэш. Бій, катуй мяне.—Усе змоўклі і пазіралі на Андрэя.

— Нехай будзе пракляты той час, калі я першы раз зірнуў на гэта нешчасное дрэво. За што ж цярпіш ты?

Максім горка усьмяхнуўся.

— Ты сьсек дубок? От ніколі не спадзеваўся!... Э! цяпер ужо ўсё роўна. Табе можэ ад гэтаго лягчэй, а мне—адзін чорт. Ды, калі на праўду вышло, то ты не такі ўжо вінаваты, як табе здаецца.... О, каб я цябе злавіў у лесі, то быў бы другі рахунак. А цяпер твая споведзь паможэ мне, як мёртваму кадзідла.

— Паможэ, паможэ!—закрычаў Андрэй:—я пайду ў лясніцтва і раскажу ўсю праўду. Нехай мяне судзяць, нехай забяруць апошняю карову, нехай пухнуць з голаду дзеці,—не кажы толькі, што Андрэй цябе згубіў!

Андрэй крута і с сілай павярнуўся.

VIII.

— Сьмейцеся добрыя, людзі: здурнеў саўсім чэлавек!—пачэкаўшы с поўгадзіны, чуўся жаночы голас каля Андрэявай хаты.

Андрэй, апрануўшы кажух і ўзяўшы палку, вышоў з двара на агароды, каб ня ісьці вуліцай, а жонка стаяла каля парогу і адчытывала Андрэя.

Андрэй Маўчаў. Твар яго быў сур'ёзны, важны і спакойны

— Вярніся, вярніся, Андрэй!—ня ўнімалася жонка. Андрэй ня слухаў і сьцігаў далей, не азіраючыся.

— Божэ мой! што з ім сталася! пагібялі сабе і дзецям шукае чэлавек.... Каб ты ногі паламаў, каб ты дарогі не бачыў! Вярні—і—ся!

Жонка ешчэ доўга плакала і галасіла, а Андрэй тым часам мінуў ужо сяло і вышоў на дарогу. Вокал расцілалася поле, голае, пустое, абабраное. Збоку цягнуўся луг на абাপал Нёману. Там і сям стаялі парыжэлыя стагі. Далей, перад Андрэям, пачынаўся лес, праз каторы ішла дарога. А над усім гэтым вісело хмурое небо, як кепска загаранае поле. На узгорках падыхаў халодны

паўночны вецяр, гразь сыціскалася марозікам, пад нагамі цьвярдзело. Гадзіны праз поўтары Андрэй быў у лясніцтве.

За сталом у канцылярыі сядзеў стары ляснічы. Гэта быў ня уступчывы чэлавек, с каторым было трудна дайсьці да ладу.

Пераступіўшы парог канцылярыі, Андрэй нізка пакланіўся. Ляснічы кінуў галавой і зноў стаў пісаць. Потым павярнуў галаву да Андрэя.

Пажваўшы сківіцамі, пан запытаў:

— А што, скажэп, чэлавецэ?

— Панок!—сказаў Андрэй і ўвесь падаўся на перад, дарэмна пакаралі Максіма Зарубу: я украў дубок! Тут Андрэй злажыў накрыж пальцы і пацалаваў іх.

— Пакарай мяне Бог, калі я, за згодай Максіма высек гэты дубок.

Ляснічы, вытрашчыўшы вочы, пазіраў на Андрэя. Пажваўшы сківіцамі—такі быў звычай у старога пана— жваць сківіцамі прад тым, як гаварыць,—ён сказаў:

— А заўважай, небарачэ: ты гаворыш—дуб высек?

— Я, я, паночку!

— Гм! то які ж бы ты быў гаспадар, каб не краў у лесі?

Спытаў ляснічы.

— Панок, залаценькі! Даруй, панок, Максіму! Я вінават,—штрафуйце, судзіце мяне. За што ж будзе нявінны чэлавек цярэць?

— Табе Максім не сваяк?

— Не, панок, ня свой.

— То, мусі быць, ён цябе падгадзіў?

— Панок, грэх гаварыць гэта! Максім нічога ня ведаў. Толькі сягонья пры людзях я прызнаўся яму, і сам сабой прышоў да пана. Даруй, паночак, Максіму. Нехай лепш мяне пан судзіць. Я вінаваты, і я павінен адпакутаваць.

— Ха—ха—ха! А заўважай, небарачэ: сьмешны ты чэлавек.

Вось—жэ ня буду ні штрафоваць, ні ў суд падаваць, калі ты гэтаго просіш. А Максіма ня прыму, бо ён забіяка, разбойнік.

Доўга прасіў Андрэй ляснічаго, але пан быў цьвёрды і збываў жартамі.

.... Грудкі хмарак разгладзіліся, небо пабялело, і пашоў дробненькі сьняжок, як Андрэй ішоў з лясніцтва.

Усю дарогу разважаў Андрэй ў сваіх думках. На душы яго стала спакайней, як пасьяла кожнай буры. А сьнег усё падаў гусьцей; земля забялелася. Лес стаяў спакойны, толькі ў гары шумелі паціхеньку хваёвыя галінкі, як бы віталі першы сьняжок. А можэ яны шэпталі што Андрэю, як шэпчэ маці, схіліўшыся над дзіцям, разказывалі сваёй мовай аб тым, што Андрэй супраўды не такі вінаваты, як гэта крычыць яму кожную мінуту яго чуткае сумленьне. Эх, лес! колькі чаго давалася бачыць яму на сваім вяку. Много ён ведае ўсяго! І каб Андрэй расчытаў яго гутарку, то саўсім бы інакш пазіраў на сьвет.

І ўспомнілася Адрэю старая казка, каторую даўно—даўно ў шчаслівыя годы яго дзяцінства, разказывала нябошчыца баба.

Скінуло небо на зямлю дзіўны клубочак. Усіх карміў гэты клубок і карміліся ім людзі, карміліся зьверы і пташкі і розныя маленькія жывёлінкі, бо для ўсіх прэдназначыло яго сьвятое небо. І ўсе жывіліся, і для ўсіх яго ставало. Пазайздросьціў гэтаму злыдзень. і німа ведама дзе дзеўся дар неба. І цяжка стала жыць на сьвеці. Земля пачала бяднець і спустошывацца. Дзе былі даўней шырокія рэкі—там засталіся цяпер чуць значныя палоскі вады, дзе і саўсім яна высахла, парабіліся пустэчы. Лясы сталі зводзіцца, пачаўся гопад сярод зьвяроў, многа іх паздыхало. Мошкі накінуліся на людзей, разьвёўся бруд, каторы накінуўся на чэлавека і стаў піль яго кроў. Земля пачала кепска радзіць; пашлі на сьвеці паморкі, паўстала сварка, калатня, бойка. Людзі сталі трывожныя, неспакойныя, ўсё чагось спадзяюцца, чагось шукаюць, ды чагось прыслухіваюцца. Само небо спяхмурнело і адварнуло ад зямлі свой вобхлік...

Лес кончыўся. Во бераг Нёману. Вярсты дэве адгэтуль у гару пакідаў Андрэй дубкі. Ен ішоў берагам, прыглядаўся, як чагось шукаў. Вокал было пуста. А сьнег ўсё сыпаў і сыпаў...

Пінск.

Тарас Гушча.

Слово варажбіткі.

Загінулі ў гаспадыні грошы, і хто іх падвудзіў, загадка была.

Троха шукалі, троха распытывалі,—нічога—як камень у ваду.

„Чэкайце ж даражэнькія“, крычала на ўсю хату гаспадыня, патрасаючы кулаком у паветры, „не скажэце самі, варажбітка за вас скажэ, ну, а тады сьцеражыся злодзей!“.

На заўтра гаспадыня, як абецала, прыехала ў вёску Стаўбунцы і пераступіла высокі парог варажбітчынай хаты.

Варажбітка сядзела на лаве і квапна агледала з'явіўшуюся госьцю.

— „Не іначэй прапажа, ў душы памысліла яна, бо чаго ж шан прынясе да мяне“.

— „Зварожым, панюхна?“ хціўна спыталася яна.

— „Зварожым“, атказала тая і прысела з берагу на лаўцы.

Праз хвілю замігацелі на стале карты.

Варажбітка, угледаючыся то ў карты, то ў вочы госьці, жадала вычытаць аб чым мысліць яна, каб за праўдзівую варажбу ўлавіць прынамсі двузлотку, а то больш.

— „Чарнату, мая панюхна, маіца, бытцам то прапажа нейкая на доме стаіць“, гримнула варажбітка.

Гэтаго толькі і трэба было. Язык у госьці зразу развязаўся.

— „Праўду кажэш, праўду, прапалі грошы, кажы толькі хто узяў“.

— „Зараз, зараз.... Раз, два, тры.... А чы ёсьць ў пані ў дому які чужынец?“

— „Есьць-Лукаш, падпасавіч“.

— „Ну дык ён, мая панюхна, нэмнуў грошыкі, прышкельця шчырынька,—зразу—нойдзецца, прапажа пры доме стаіць“, і злажыла ў гурток карты.

Праз хвілю конь, павярнуўшы аглоблі, нёсься дарогай назад, уносячы гаспадыню да дому, а варажбітка, застаўшыся ізноў адна, цешылася, што спрытна узгадла праўду і за гэта мае ажно дзьве залатоўкі.

Ня ведаў маленькі Лукаш, які гасьцінец чэкаў яго. Бегаючы за скацінай у полі, ён ні задаваўся думкай, што вось—вось зараз абваліцца на яго бедную галаву нешчасьце.

Праўда, бачыў ён прашлай ночы сон, быццам нябошчыкбацька прышоў да яго ў госьці, доўга слухаў яго жальбу і ўрэшце прыгарнуў да сябе, абхінуў кажухом і панёс.

Але сон для яго ня быў загадкай.

Як толькі прыгналі скаціну у двор, Лукаша зараз жэ паклікалі ў хату.

— „Ну, паганец, прызнавайся, гдзе падзеў грошы“, раптам накінулася на яго гаспадыня.

— „Якіе—няведаю якіе?“

— „Ня ведаеш?“ дык вось табе кажу, што ў мяне прапалі с хаты грошы; гэта работа ня мінула тваіх рук; лепей прызнавайся“

— „Ня ведаю, не браў“, праз слёзы працадзіў Лукаш.

— „Ня ведаеш,—ну дык даю табе сроку да заўтра, каб добра намысліў што табе лепей: жыць, чы гніць, а заўтра „прыходзь“ і прынось грошы“.

Выслухаў Лукаш гэткую навіну і пашоў за дзьверы.

На дварэ ўжо пямнело. Апошніе зікратыя промені заходзячага сонца прабіваліся скрось лісьця дрэў і асьвечалі яго мізэрную хвігуру, а ў садку, на старой ігрушыне, ешчэ цвірыкалі вараб'і, што пазьбіраліся на начлег.

Сон не браў Лукаша; словы „злодзей“ зьвінелі ў вушак не давалі спакою.

— „І за што гэткая напасць, плачучы казаў ён, што я сірата і беднец, гэта праўда, але ня злодзей, сам Бог сьведка“....

Чуць сьвет Лукаш пагнаў у поле. Седзючы на выгане ля скаціны, ён угледаўся ў даль, гдзе, як блакітная сужка, плыла шырокая рэчка Бяроза.

І успомнілося яму, як, калісь бывало, з бацькам лавілі рыбу і карталі ночы там на берагох, і як было тады добра, а цяпер...

Раздумье яго раптам прарвалася.

Да яго падыйшоў парабак і паклікаў у двор.

Нічога не кажучы, ён перэдаў пугу, і апусьціўшы галаву пашоў.

На парозе перэняла яго гаспадыня.

— „Ну, сабачы сын, кладзі грошы“....

Лукаш стаяў анямеўшы і ня ведаў што пачаць. Глянуўшы у кут на абразы, яму здалася, што Хрыстос пазірае на яго і быццам жадае нешта сказаць.

Паліліся слёзы ў яго горкіе, горкіе.

— „Я не браў, ледзь чутно атказаў ён, клянуся перад Богам“.

— „А, ня прызнаешся, дык—чэкай жэ“, і гаспадыня выбегла ў другую палавіну.

Лукаш тымчасам, ня чэкаючы яе, вышаў с хаты і пабег праз выган у поле.

— „Злодзей злодзей, сьвідравало ў яго вушах, цябе прыб'юць, табе не даруюць...“

Бег Лукаш не памятаючы сябе і састановіўся....

Прад вачыма яго ціхачом паўзла мутная вада Бярозы.

Мамэнт.... Забульбатала вада, разбегліся шырокіе кругі і Лукаша не стало.

Доўга надчэківала гаспадыня свайго падпасавіча, каб узрадаваць яго, што... грошы нашліся, але дарэмна.

Г—у—к.

Перэстаноўка слоў № 1.

ру	ры	у	ра	ды
не	цэ	у	ба	цэ

Трэба перэставіць слові так, каб можна было прачытаць п рыказку

Шарада № 1.

Першы слог з нас кажэ ўсякі,

Як адклікаецца каму;

Другім мы рупім рэч чужую,

Як нецярплівімся к таму;

А трэці—ёсьць між нотаў; разам

Жаночча імя—найчасьцей

Паміж другіх дзеўчат спаткаеш

Яго у вёсачцэ сваей.

Ад рэдакціі: дастанець дарма кніжку той, хто першы разгадае гэтыя дзьве рэчы.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

3-ці год выдавецтва

„САХА“

Першы сельска-гаспадарскі Беларускі Месячнік.

„Саха“ на Віленскай гаспадарскай выстаўце ў 1913 гаду за стацыі свае атрымала срыбны медаль.

Падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—1 руб. 20 к.; на 6 м.—60 к. Цэна асобнай кніжкі 8 кап.; с перасылкай 10 кап.

Падпіска прымаецца с кожнага месяца.

Гадавыя падпішчыкі „Сахі“ дарма атрымваюць выпрабаваныя найлепшыя гатункі насення збожа.

Цэна абвестак за строчку пэтіту ў поўкалонны: перад тэкстам—40 к.; пасля тэксту—20 к. За разсылку рэклам пры месячніку вагой да 2 лотаў—7 рубл. ад тысячы.

Абвесткі працаўнікоў, шукаючых службы ў гаспадарках, друкуюцца за 2 маркі па 7 кап., толькі абвестка можа мець ня больш 20 слоў.

Адрэс Рэдакціі: Мінск Александроўская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласаў.

Вышла ўжо з друку і прадаецца кніжка „Сахі“ № 19

на Студзень месяц 1914 г.

Зьмест кніжкі.

- 1) Пладазьмен. *Праект № 1*. Антось Воўк.
- 2) Рыхтуйце насенне. *Як адбіраць насенне збожа і прабаваць яго абходнасць*. М. Фалькоўскі.
- 3) Як вырабляць пасекі. А. Вілецкі.
- 4) Пры якіх варунках сьвінаводство магло б узбагачываць Беларускі край. Вучоны Аграном М. Б—н.
- 5) Гадоўля рыбы. П. М. Сабешынец.
- 6) Сад і агарод. *С практыкі*. І. Сініцкі
- 7) Матэр'ялы на будову. *Дрэво*. Тэхнік Ю—ка.
- 8) Гадоўля кур. С. І.
- 9) Розныя рады.

9-ы год выдавецтва

„Наша Ніва“

Першая беларуская газета выходзіць раз у тыдзень.

Адрэс Рэдакціі: Вільня Віленская 29.

Падпісная цэна на 1 год—2 р. 50 к., на 6 мес.—1 р. 25 к.

„Маладая Беларусь“

Літэратурныя зборнікі. Вышоў 3-і сшытак ц. 1 р.

Адрэс: Пецярбург Васілеўск. востраў 4-ая лінія д. 45 к. 16.

„Беларускі Календар“

на 1914 год.

Вышоў рускімі літэрамі і другое выданне польскімі літэрамі. Цэна 15 кап. с перасылкай 20 к. прадаецца ва ўсіх беларускіх рэдакцыях.

„Беларуская Кнігарня“

у Вільні, Завальная, 7.

Прадае і высылае усеякія беларускія кнігі.





В0000003 122033